

Yö kodittomina - Aihe lähemmäs yleisöä

Ilse Kerminen

Emma Rahikainen

Opinnäytetyö
Journalismin koulutusohjelma
2018

Tekijät	
Ilse Kerminen, Emma Rahikainen	
Koulutusohjelma	
Journalismin koulutusohjelma, JOURA 2014	
Opinnäytetyön nimi	Sivu- ja liitesivumäärä
Yö kodittomina - Aihe lähemmäs yleisöä	52 + 3
Opinnäytetyö käsittelee median luomaa toiseutta ja esittelee keinoa sen ehkäisemiseksi. Työ on produktiivinen opinnäytetyö, jossa aihetta käsitellään tekijöiden kuvaaman dokumenttielokuvan avulla. Elokuvasssa kuvataan asunnottomuutta pääkaupunkiseudulla monen eri näkökulman kautta, mutta pohjana toimii tekijöiden läheinen kontakti asunnottomiin. Aihe esitellään itse asunnottomien ja asiantuntijahaastattelujen lisäksi tekijöiden oman kokemuksen kautta. He ryhtyvät projektissa itse kokijoina ja kuvaavat itseään asunnottomina viettäessään 24 tuntia kadulla. Tämän työskentelytavan tarkoituksena on toimia peilinä yleisön ja asunnottomien välillä ja se luokitellaan työssä metodijournalistiseksi lähestymistavaksi. Menetelmän periaatteena on rakentaa kahden eri ihmisryhmän välille eräänlainen silta, jonka tarjoaman läheisen kokemuksen kautta työn uskotaan saavuttavan laajempi ymmärrys aiheesta. Tarkoituksena on siis herättää katsojien empatiakyky tarjoamalla heille samaistumispintaa tekijöiden oman kokemuksen kautta. Tunteisiin ei haluta vedota mässäilevän kerronnan avulla vaan esittämällä aiheen realistisesti ja monia näkökulmia käyttäen. Tämän tekijät uskovat vähentävän toiseuden tunteen syntymistä yleisön ja heille mahdollisesti etäisen aiheen, tässä tapauksessa asunnottomuuden välillä. Toiseus on ilmiö, joka syntyy kun yleisö kokee mediassa esitetyn aiheen itselleen merkityksettömäksi. Tämä pätee erityisesti ihmisryhmiä käsiteltäessä. Nykyisin sosiaalisen median vauhdittaman vihapuheen ja kuplautumisen myötä olisi medioiden entistä tärkeämpää tehdä perusteellista työtä aiheita käsitellessään. Yksi journalismin tärkeistä tehtävistä on herättää ja pitää yllä yhteiskunnallista keskustelua sekä puuttua yhteiskunnassa vallitseviin epäkohtiin. Mikäli yleisön saa kokemaan esitetyt aiheet heille merkitykselläänä, mahdollistaa se monipuolisen ja rakentavan dialogin. Dokumenttielokuva Odotus on tehty toiseutta ehkäisevänä produktina. Onnistumista tässä tavoitteessa mitataan koeyleisöllä teetetyn pienimuotoisen kyselyn avulla.	
Asiasanat	
Toiseus, media, toimitustyö, metodijournalismi, dokumenttielokuva, asunnottomuus	

Sisällysluettelo

1. Opinnäytetyön tavoite	4
1.1 Idea	4
1.2 Tavoite	5
2. Tietoperusta	7
2.1 Toiseus	7
2.2 Asunnottomuus	9
2.3 Asunnottomuus mediassa	11
3 Lähestymistavat	14
3.1 Metodijournalismi	14
3.2 Dokumenttimoodit	15
4. Dokumentin kerronnalliset valinnat	19
4.1 Dokumenttielokuvan suunnittelu	19
4.2 Dokumentin kuvaaminen	21
4.3. Editointiprosessi	22
4.4 Valmis dokumentti	24
4.5 Kerronnalliset ratkaisut ja draaman kaari	25
5. Dokumentin näkökulmat	31
5.1 Eläytyjät - Ilse ja Emma	31
5.2 Kokijat - kasvot asunnottomuudelle	32
5.3 Asunnottomuuden asiantuntija	34
5.4 Auttajat - Asunnottomuuden parissa työskentelevät	35
5.5 Päättäjät	37
6. Kysely vastaanotosta	38
6.1 Palautteen erittely	39
6.1.1 Tunteet	39
6.1.2 Tekijöiden näkyvä läsnäolo dokumentissa	40
6.1.3 Dokumentin hahmot	40
6.1.4 Käsitys asunnottomuudesta	41
6.1.5 Toivotut näkökulmat	41
6.2 Yleisöpalautteen rooli työprosessissa	42
7. Johtopäätökset ja reflektio	44
7.1 Emma	44
7.2 Ilse	46
7.3 Johtopäätökset	48
Lähteet	51
Liitteet	54

1. Opinnäytetyön tavoite

1.1 Idea

Aihe opinnäytetyölle syntyi syyskuisena mökkiviikonloppuna. Vietimme ystäväporukalla mediapaastoa kaukana kaikesta työhön ja opintoihin liittyvästä, seuranimme toisemme ja ympärillämme luonto. Kuhmoisissa sijaitsevan mökin eristyksissä Helsingin häly ja median rasitteet tuntuivat sopivan kaukaisilta. Yhtenä iltana päädyimme kuitenkin keskustelemaan siitä, miten journalismin tekotavat ja sisältö ovat muuttuneet median murroksen ja uusien ansaintamallien myötä.

Printtimedian aikakautena journalismin tavoitteena oli selventää maailmaa ymmärrettäväksi yleisölle. Verkkojournalismin ja median murroksen myötä tavoite on pysynyt samana, mutta julkaisufrekvenssin kasvettua ja ansaintamallien siirryttyä printtilehden tuotosta yhä enemmän verkkopainotteiseksi, sisällöstä on tullut pinnallisempaa ja markkinalähtoisempää. Mediatatolot miettivät, millaiset sisällöt myisivät parhaiten, ja taistelu lukijan rajatusta ajasta artikkelin ääressä on kovaa. Tämä johtaa helposti dramaattisuuden korostuneeseen tavoitteluun lukijan mielenkiinnon säilyttämiseksi loppuun asti. Sisällöissä käsitellyt henkilöt esitetäänkin helposti yliampuen, mikä muokkaa myös todellisuutta. Keskittymällä draamaan ja tunnevetoiseen sisältöön media vie ihmisryhmiä tiedostamattaan yhä kauemmas toisistaan. (Väliverronen 2009.)

Näin lukijalle syntyy herkästi kokemus toiseudesta; jutun kuvaamat ”muut” tai ”toiset” ovat omasta elämästä ja arjesta kaukaisia, eikä heidän todellisuutensa vastaa lukijan omaa kokemusta maailmasta. Tämä on erityisen haitallista nyky-yhteiskunnassa, sillä verkkojulkaisujen alustoilla ja sosiaalisessa mediassa kasvottomien ihmisten on helppo kohdata nämä toiset vihalla. Osapuolet jäävät kasvottomiksi, mutta dialogi saa vihamielisiä sävyjä ja värittää sitä seuraavien käsitystä ympäröivästä maailmasta vähintään alitajunnan tasolla.

Mökillä käydyn keskustelun aikana mietimme, kuinka yleisön empatiakyvyn esitettyä aihetta kohtaan saisi aidosten herätettyä. Pohdimme sitä, kuinka todellisuuteen pohjautuva empatia stereotyyppien sijaan vaikuttaisi yleisön käsitykseen aiheesta. Samaistuisiko yleisö helpommin monipuolisen realistisesti, ei draamahakuisesti kuvattuun ihmiseen? Entäpä jos heille vielä antaisi vertaishenkilön, joka auttaisi yleisöä ymmärtämään vierasta aihetta ja toimisi heidän tunteidensa peilaajana?

Tähän liittyvä projekti vaikutti kiinnostavalta, ja pian sovimme tutkivamme toiseutta yhteisen opinnäytetyön muodossa. Videotyö ja dokumentaatio kiinnostivat meitä molempia, joten päätimme lähestyä aihetta oman dokumenttiprojektin kautta. Aiheeksi valikoitui lopulta asunnottomuus, ja dokumentin keskeiseksi teemaksi 24 kadulla vietettävää tuntia.

Tämä tuntui luontevalta työskentelytavalta, sillä sen kautta olisi mahdollista antaa yleisölle mahdollisimman totuudenmukainen ja monipuolinen kuva aiheesta sekä saada heidät vietyä perinteistä lehtijuttua tai pelkkiin asiantuntijalähteisiin perustuvaa dokumenttia syvemmälle teemaan. Työskentelytapa auttaisi myös meitä itseämme dokumentin tekijöinä ymmärtämään aihetta pintaa syvemmältä ja havainnoimaan asunnottomien arkeen liittyviä käytännön asioita, jotka saattaisivat helposti jäädä perinteisempiin journalistisiin keinoihin perustuvassa työskentelyssä huomioimatta. Kun aihe ei ole monelle katsojalle tuttu henkilökohtaisella tasolla, on tärkeä tarjota selkeää samaistumispintaa. Kauttamme olisi helpompi ymmärtää, kuinka periaatteessa kuka tahansa voi joutua asunnottomaksi.

1.2 Tavoite

Opinnäytetyön tavoite on tehdä dokumenttielokuva asunnottomista metodijournalistisia menetelmiä hyödyntäen. Käytännössä tämä tarkoittaa aiheen lähestymistä tunneulottuvuuden kautta siten, että toimittaja samaistuu haastateltavaan. Näillä keinoilla myös itse pyrimme opinnäytetyön perimmäiseen tavoitteeseen - lisäämään samaistuttavuutta ja aikaansaamaan syväluotaavan ja totuudenmukaisen representaation asunnottomuudesta. Apuna tavoitteisiin pääsyn arvioinnissa olemme käyttäneet yleisöpalautetta, jonka keräsimme näyttämällä dokumentin koeyleisölle ja teettämällä heille kyselyn.

Dokumentin yksi keskeisimmistä kerronnallisista elementeistä on 24 tunnin aikana muotoutunut oma kokemuksemme asunnottomuudesta. Vietämme vuorokauden kadulla hyödyntämällä asunnottomien vakituisesti käyttämiä palveluita samalla kuvaten liikkeitämme ja avaten tuntemuksiamme kameralle. Näiden sisällöllisten keinojen tavoitteena on tuoda asunnottomuuden arkea ja sen herättämiä tunteita esille painottaen sitä, että periaatteessa kuka vain saattaa joutua tähän tilaan.

Muut kerronnalliset ulottuvuudet syntyvät perinteisemmin keinoin kerätyistä asiantuntija- ja kokijahaastatteluista. Dokumentilla esiintyy lisäksemme asiantuntijoita, päättäjiä ja todellisia kokijoita - itse asunnottomia. Toisistaan eroavien näkökulmien avulla pyrimme tekemään dokumentista mahdollisimman monipuolisen ja moninäkökulmaisen paketin. Tämä toimii myös apukeinona toiseuden tunteen ehkäisyssä.

Dokumentin keskiössä on kuitenkin oma kokemuksemme ja sen aikana aiheesta syntyneiden oivallusten vaikutukset projektin kehitykseen. Tarkoituksena on rikkoa haastateltavan ja toimittajan rooleja. Kokeilumme päällimmäisin tavoite on antaa yleisölle tarttumapintaa, johon he kykenevät samaistumaan oman elämänsä lähtökohdista. Yksi opinnäytetyömme teeseistä on, että näin esitetyn aiheen kohtaava yleisö kokee sen itselleen ja omalle elämälleen merkityksellisenä verrattuna stereotyyppisiin ja pintapuolisiin mediaesityksiin. Empatiakyvyn herättäminen ja syvemmän

ymmärryksen luominen ovat tärkeitä osia kerrontaa, joka rakentaa ihmisten välille kuilujen sijaan siltoja.

Dokumentissa pyrimme tulemaan itse mahdollisimman lähelle käsiteltävää aihetta. Emme vain kuvaa käsittelemäämme ilmiötä etäältä, vaan metodijournalismin mukaisin keinoin keräämme materiaalia heittäytymällä myös itse näkyvän kokijan ja eläytyjän rooliin. Tavoitteenamme ei ole löytää kodittomia sankareita tai syyllisiä asunnottomien kohtaamiin yhteiskunnallisiin epäkohtiin, vaan kertoa ja kuvailla tilaa, joka on asunnottoman arkea.

Tässä ovat opinnäytetyömme keskeisimmät kysymykset:

1. Onnistuuko metodijournalismia hyödyntävä dokumentti kerronnallaan tuomaan aiheen lähemmäs yleisöä?
2. Miten käyttämämme kerronnalliset valinnat vaikuttavat dokumenttielokuvan sisältöön?
3. Mitä työkaluja voitaisiin hyödyntää toiseuden ehkäisemiseksi journalismissa?

Pohdimme metodijournalismin roolia dokumentissa, jonka tavoitteena on ehkäistä toiseutta ja kartoitamme, kuinka hyvin dokumenttimme tavoitteessaan onnistuu. Produktin valmistuttua haluamme etsiä konkreettisia keinoja siitä, miten mediarepresentaatioiden olisi mahdollista synnyttää solidaarisempaa sisältöä ihmisten keskinäisen ymmärryksen parantamiseksi yhteiskunnassamme.

2. Tietoperusta

Tässä kappaleessa avaamme työmme keskeisiä termejä, toiseutta ja asunnottomuutta. Käytetyt lähteet voidaan karkeasti jakaa tieteellisiin julkaisuihin ja medialähteisiin. Tieteellisiin julkaisuihin pohjaamme erityisesti toiseuden ja asunnottomuuden määritelmät. Medialähteet taas olivat tärkeässä osassa erityisesti työn alkuvaiheessa, kun tutustuimme asunnottomuuden mediarepresentaatioihin Suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tietopohjaa kartuttivat osaltaan myös dokumenttielokuvan kuvausvaiheessa itse tekemämme haastattelut, jotka tarjosivat kaikista tuoreinta näkökulmaa ja tietoa aiheesta suomalaisessa viitekehyksessä. Haastattelut vaikuttivat myös sisällöllisesti eniten dokumenttielokuvan lopputulokseen, sillä ne näkyvät dokumentissa konkreettisina ääнинä yleisöllemme.

Tärkeänä osana tietopohjaa ovat lisäksi journalistisia työkaluja ja toimintatapoja avaavat lähteet sekä dokumenttielokuvateoria. Näihin perehdymme tarkemmin luvussa kolme.

2.1 Toiseus

Toiseus on oman elämän keskiöön asettamista ja toisen, itselle vieraan ihmisryhmän kokemuksen poissulkemista. (Bauman 1997.) Me ja ne -jaottelua syntyy muun muassa median valitsemien näkökulmien, yhteiskunnan yleisen mielipiteen ja aiheeseen liittyvän tiedon (sekä tietämättömyyden) kautta. Näin luodut rajat ja jaot vaikuttavat ihmisten jokapäiväiseen elämään ja jopa elintasoon yhteiskunnassamme. Kun lukija kokee puheenaiheen olevan kaukana omasta elämästään ja siihen liittyvien ihmisryhmien ”toisia”, ei tarvetta vaikuttaa heidän asioihinsa synny.

Journalistisen työn synnyttämässä toiseuden ilmiössä käsitelty aihe jää yleisölle kaukaiseksi erityisesti käytettyjen diskurssien, eli kerronnan retoriikan ja representaation yksipuolisuuden vuoksi. (Väliverronen 2009.) Journalismin keskeinen tavoite on selittää käsiteltäviä aiheita yleisön ymmärtämin keinoin mahdollisimman totuudenmukaisesti. Todellisuus on harvoin yksiselitteistä, joten tämän tavoitteen toteutumiseksi tulisi välttää pintapuoliseksi jäävää käsittelyä. Muutoin on vaarana, että etäiseksi jäänyt aihe synnyttää juurikin toiseuden tunnetta ja kasvattaa ihmisten välistä henkistä etäisyyttä.

Kärjistyneimmillään toiseuttava retoriikka syyllistää ja sysää omaa ahdinkoa toisen harteille. Helsingin yliopiston poliittisen historian tutkijatohtori Noora Kotilainen on Baumanin viimeiseksi jäänyttä, populistisen politiikan retoriikkaan pureutuvaa teosta arvioidessaan tiivistänyt tämän pelon ja syyttämisen seuraavasti:

“Vieras ja tuntematon herättää aina epävarmuutta ja pelkoa. Meitä lähestyvä vieras henkilö, jota nyky maailma on monella tapaa kaltoin kohdellut, herättää rauhattomuutta, muistuttaa epävarmuudesta ja turvattomuudesta. Yhteinen haavoittuvaisuus herättää toisissa haluan auttaa, toisissa taas pelkoa ja vihaa.” (Kotilainen 2017.)

Toiseuden tunteen ja kokemuksen vähentämiseksi on dialogille luotava suotuisat puitteet, jotka kannustavat käymään kehittävää yhteiskunnallista keskustelua. Toiseuden vastakohtana voidaankin pitää samaistumista, jolloin median käsittelemä aihe tai kohderyhmä koetaan itselle läheiseksi.

Tyypillisimmin retoriikkaan ja mediaesityksiin keskittyvät toiseustutkimukset erittelevät ja tutkivat johonkin vähemmistöryhmään tai muutoin marginalisoituun ihmisryhmään kohdistuvia narratiiveja. Kulttuureja tutkinut Stuart Hall tarkastelee teoksessaan *Identiteetti* (1999) mediassa esiintyviä erilaisia representaatioita. Hän kuvaa näiden representaatioiden olevan tärkeä osa kollektiivisen identiteetin rakentumista ja näin ollen myös keskeisiä syitä yleisössä syntyneeseen käsitykseen, jonka mukaan mediassa esitetty kohde on “ne muut”. Toiseuden tunteen syntyessä aihe koetaan median luomana kerrontana, joka ei kosketa lukijaa itseään. (Hall 1999.)

Median luomaa toiseutta on tutkittu asunnottomien lisäksi myös muiden marginaaliin jäävien ihmisryhmien kautta. Tästä hyvänä esimerkkinä on myös maahanmuuttajien käsittely mediassa. Maija Luotonen on tarkastellut aihetta pro gradu -työssään. “Huolella taustoitettut artikkelit purkavat maahanmuuttajien toiseutta. Kuitenkin kulttuurien vertailussa ja suomalaisuuspuheessa maahanmuuttajat näyttävät vieraina, suomalaisen yhteiskunnan toisina.” Heidät niputetaan yhden nimikkeen alle, eikä kaikkia eri ryhmiä käsitellä tasapuolisesti, mikä vääristää yleisön tietämystä. Myös Luotonen työ korostaa toiseuden purkamisen ja luomisen tapahtuvan erittäin hienovaraisin kerronnan keinoin. (Luotonen 2014.)

Yksi median tavoista käyttää valtaa on luoda toiseutta. Sosiologian tutkija Jean Chalaby mukaan toiseus johtuu juurikin median tavasta lakata puhuttelemasta ihmisiä yksilöinä, mikä tapahtui teollisen vallankumouksen aikana. Hän siteeraa italialaisia tutkijoita, joiden mukaan toiseuttaminen on italialaismediassa edennyt jo siihen, ettei kansalaisaktivismia tai ruohonjuuritason toimintaa noteerata kerronnassa lainkaan. (Kivikuru 2002.)

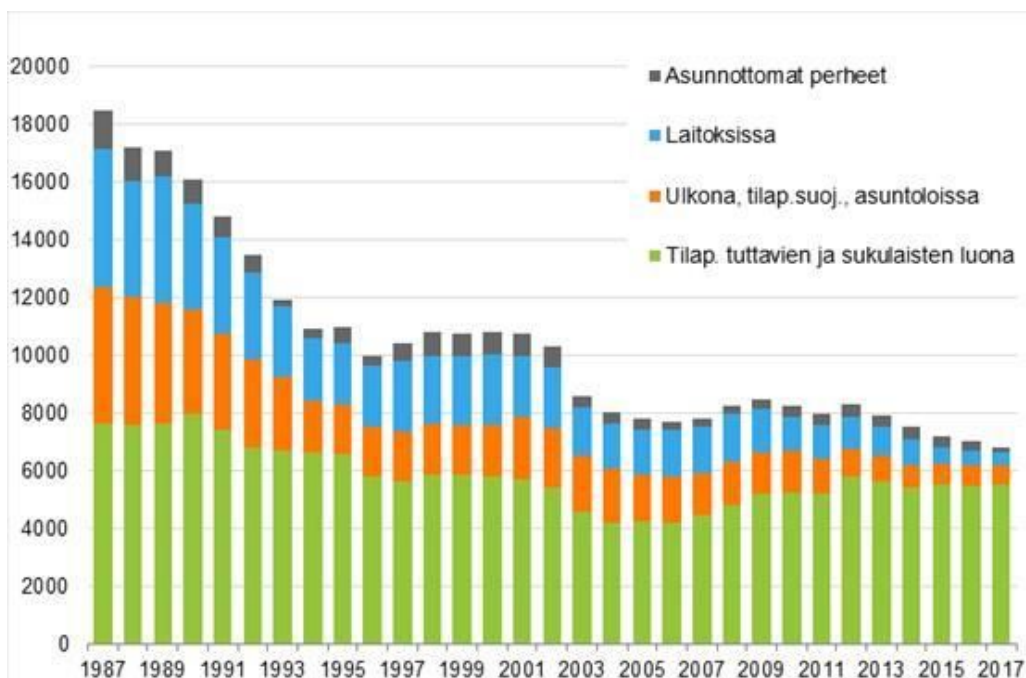
Kansainvälisellä tasolla yhtenä suuren mittakaavan esimerkkinä median synnyttämästä toiseudesta voisi mainita syksyn 2015 pakolaiskriisin. Tuolloin Eurooppaan saapuneisiin turvapaikanhakijoihin kohdistuva kerronta mediassa käsitteli heitä juurikin “niinä toisina” turvapaikanhakijoista puhuttaessa muun muassa Euroopan kotiovelle ryöppyävänä tulvana. (Väkiparta 2017.)

Eri väestöryhmiä integroitaessa paikalliseen kulttuuriin on median luomilla representaatioilla suuri merkitys. Mediassa yleisesti käytetyt kerronnan tavat eli diskurssit ovat toiston kautta hitaasti muodostuneita, yhteiskunnan kulttuurisessa kehityksessä yleisesti tunnettuja ja erittäin syvällekin kiteytyneitä ajattelutapoja, jotka sitten muokkaavat käsitystä maailmasta.

Opinnäytetyömme tavoite on ennaltaehkäistä toiseuden synnyttämiä uhkakuvia ja antaa vaihtoehtoja sille, miten media voisi tuoda aihetta lähemmäksi yleisöä. Vaikka oma lähestymistapamme saattaa laajuudellaan olla haastava toteuttaa päivittäisessä uutisraportoinnissa, uskomme vastaavien, yleistä diskurssia rikkovien ja haastavien pientenkin retoristen muutosten kykenevän ehkäisemään toiseutta.

2.2 Asunnottomuus

Asunnottomiksi luokitellaan Suomessa henkilöt vailla virallista asuntoa. Vuoden 2017 lopussa maassamme oli ARA:n mukaan yhteensä 6615 yksinäistä asunnotonta ja 497 asunnotonta perheellistä, molemmista ryhmistä suurin osa pääkaupunkiseudulla. Ylivoimaisesti suurin yksittäinen ryhmä asunnottomia on tuttavien tai sukulaisten luona väliaikaisesti majoilevat. Laitoksissa, asuntoloissa ja ulkona, tilap.suoj., asuntoloissa muodostavat yhdistettynä samansuuruisen ryhmän, mutta ovat mediassa huomattavasti enemmän edustettuina ja näkyvät myös selkeämmin katukuvassa. Tästä johtuneeksi osittain asunnottomiin yleisesti liitettävät stereotyyppit.

Kuva 1. Tilasto asunnottomuudesta Suomessa (ARA 2018.)

Suomessa asunnottomuuden ehkäisemiseksi ja asunnottomien perustarpeiden tyydyttämiseksi tehdään työtä lainsäädännön ohella vahvasti myös järjestötasolla. Haastattelimme dokumenttia

tehdessämme asunnottomia pääkaupunkiseudulla auttavan yhdistyksen, Vailla vakinaista asuntoa ry:n edustajia ja tutustuimme palveluihin, joita he tarjoavat yksilötasolla esimerkiksi asumispalveluiden, vaatteiden ja ruoan muodossa. Järjestö osallistuu asuntopoliittiseen keskusteluun tuomalla asunnottomien ääntä kuuluviin, ja sen tavoitteena on edesauttaa jokaisen ihmisen perusoikeutta saada asunto.

Asunnottomuutta pyritään nujertamaan myös YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen sopimuksen avulla. Artiklassa 25 julistetaan jokaisella olevan oikeus elintasoon, joka on riittävä turvaamaan terveyden ja hyvinvoinnin ravinnon, vaatetuksen, asunnon, lääkintähuollon ja välttämättömän yhteiskunnallisen huollon osalta. Tämä ihmisoikeus jää toteutumatta Suomessa asunnottomien osalta. (YK:n Ihmisoikeuksien Yleismaallinen julistus 1948.)

Asunnottomien kohtaamat median diskurssit eli puhe- ja esittämistavat vahvistavat usein kuvaa asunnottoman epätoivosta, päihdeongelmista, syrjäytyneisyydestä ja yksinäisyydestä. (Tiivola 2018.) Asunnottomat ovat suhteellisen yleisesti mediassa esillä, mutta ovat näkemyksemme mukaan erinomainen esimerkki ihmisryhmästä, joka esitetään hyvin etäisenä ja pelkistettynä. Moni ei pysty samaistumaan näin esitettyyn asunnottoman kokemaan. Koska useimmilta ihmisiltä puuttuu omakohtainen kokemus, jonka kautta peilata ja käsitellä kyseisestä tilaa, on tilanne erittäin herkkä toiseuden tunteen syntymiselle. Haluamme dokumentin avulla havainnollistaa yli 6000 suomalaisen asunnottoman tilannetta elävällä, kokijan aidosti kohtaavalla ja huomioivalla kerronnalla, jotta yleisö näkisi heille vieraan tilanteen kokonaisvaltaisemmin.

Suomesta luodaan usein kuva hyvinvointivaltiona, jossa toteutuu tasa-arvo taloudellisesta tilanteesta, sukupuolesta, uskonnosta, kansalaisuudesta tai jostain muusta henkilökohtaisesta ominaisuudesta riippumatta. YK:n vuoden 2018 selvityksen ja siinä saadun ensimmäisen sijan perusteella Suomella on kaikki edellytykset olla onnellinen maa. (Yhdistyneet kansakunnat 2018.) Maassamme on kuitenkin useita keskenään rinnakkain kulkevia ja toisistaan eroavia narratiiveja, joille tulisi antaa kullekin enemmän ja monipuolisempaa näkyvyyttä. Yleisön ei pitäisi päätyä luomaan mielessään jaottelua erilaisissa tilanteissa ja todellisuuksissa elävien ihmisten välille. Toivomme, että media ei omalla roolillaan ruokkisi näitä näkemyksiä vaan tekisi yleisölle helpommaksi samaistumisen "toisiksi" koettuun ryhmään.

Halusimme keskittyä ryhmään, joka kohtaa päivittäin ennakkoluuloja ja joka esitetään stereotyyppisesti mediassa, jotta pystyisimme tutkimaan lähestymistavan vaikutusta empatiakyvyn heräämiseen. Otimme käsiteltäväksi juuri asunnottomuuden, sillä se keskittyy pääkaupunkiseudulle ja elää jatkuvasti uusien lainsäädäntöjen ja asetusten mukana.

Valitsimme asunnottomuuden aiheeksemme myös siksi, että se on ollut Helsingissä hiljaisesti läsnä katukuvassa ja päätöksenteossa jo vuosia ilman, että tilannetta on onnistuttu poistamaan. Luvut asunnottomien määrästä elävät jatkuvasti, mutta asunnottomat itsessään muistetaan mediassa usein vasta silloin, kun aiheeseen liittyviä päätöksiä tehdään. Representaatiot ovat tyypillisesti tunnepohjaisia ja pelkistettyjä. Erityisesti tämän vuoksi asunnottomuus soveltui erinomaisesti metodijournalistisen dokumentin aiheeksi.

Työskentelytapaamme ja suunniteltua kuvauskeikkaa ajatellen asunnottomaksi oli myös helpompi “ryhtyä” vuorokauden ajaksi kuin vaikkapa muuntautua jonkin etnisen vähemmistön edustajaksi. Tämä olisi ollut myös kulttuurisessa mielessä äärimmäisen loukkaavaa toista etnistä ryhmää kohtaan. Periaatteessa kuka tahansa Suomessa asuva voi joutua asunnottomaksi jossain elämänsä vaiheessa. Näin aiheen ympärillä esiintyvä toiseuden tunne johtunee ainakin osittain yksipuolisista representaatioista ja median tarjoamien vaihtoehtoisten diskurssien puutteesta.

Työmme keskeinen tarkoitus on herättää katsojan empatiakyky nimenomaan samaistumisen tunteen kautta, ei dramatisoimalla asunnottomien elämää. Vaikka asunnottomuus onkin tila, johon päädytään vastoin omaa tahtoa, emme halua perustaa dokumenttia epätoivoon ja surkeuteen vaan kohdata ihmisen ihmisenä sekä välittää hänen kokemuksensa katsojalle. Dokumentin lopussa yksi haastateltavista toteaa: “Ei tee mieli tehdä mitään oman käden kautta,” korostaen, ettei omaa itsetuhoisia ajatuksia.

2.3 Asunnottomuus mediassa

Asunnottomuuden uutisointi keskittyy vahvasti yksilöiden ongelmiin ja ääni on usein annettu asiantuntijalle. Tämä lähestymistapa ei edistä yhteiskunnan rakenteellisten ongelmien syvällisempää tutkimusta tai ratkaisukeskeistä lähestymistä ilmiöön. Projektin myötä meille selvisi asunnottomuuden olevan pääasiallisesti vain henkilön läpikäymä vaihe tai tila, eikä henkilöä määrittävä pysyvä piirre. (Tiivola 2017.)

Asunnottomuus ei ole uusi aihe mediassa. Maaseutujen autioituessa ja ihmisten muuttaessa kaupunkeihin on asunnottomuus ollut yhteiskunnallinen ongelma jo kauan. Suomessa tämä näkyy erityisesti pääkaupunkiseudulla, sillä suurin osa muuttoliikkeestä suuntautuu sinne. Vaikka koko maan mittakaavassa asunnottomuus on laskenut vuosi vuodelta, pääkaupunkiseudulla ongelma on edelleen näkyvästi läsnä.

Asunnottomuutta, kuten muitakin aiheita, käsitellään mediassa pääasiassa kahdesta eri näkökulmasta: faktaan pohjautuvan uutisjournalismin kautta, sekä tunteisiin vetoavan journalismin

keinoin. Seuraavaksi esittelemme kaksi erityyppistä lähestymistapaa, joissa media on antanut äänen itse asunnottomille. Molemmat ovat poikkeuksellisen laajoja kuvauksia, mutta tunneulottuvuus nousee esityksissä päällimmäiseksi ja representaatiot ovat negatiivissävytteisiä.

2.3.1 Arman Pohjantähden alla

Dokumenttisarjassaan *Pohjantähden alla* Arman käsittelee Suomen eri ulottuvuuksia hyppäämällä itse mukaan kokijaksi. Yksi jaksoista käsittelee pääkaupunkiseudun asunnottomuutta. Jaksossa Arman kokeilee itse nukkua yötään rappukäytävässä pitkäaikaisasunnottoman kanssa, joten lähestymistapa on osittain yhtenevä oman dokumenttimme idean kanssa. Dokumentin kliimaksissa Arman musertuu itkemään keskustellessaan rapussa yöpymisestä ja toteaa sen olevan monen suomalaisen kohtalo. Muiden sarjan jaksujen tavoin episodissa on käsiteltynä keskeinen teema: kuinka Suomen kaltaisessa hyvinvointivaltiossa voi joutua tällaiseen asemaan? *Pohjantähden alla* osoittaa syyttävällä sormella Suomen hallinnollista järjestelmää ja toivoo siihen muutoksia tarjoamalla vastauksia kuntapolitiikan päättäjien tasolla.

Arman lähestyy samaa aihetta tavalla, joka nopeasti tarkasteltuna muistuttaa suuresti omaa työtapaamme. *Pohjan tähden alla* keskittyy kuitenkin tunneulottuvuuteen, asunnottomuuden varjossa elävien epätoivoon ja siihen, miten "surkeassa jamassa" esitetyt ihmiset elävät. Musiikeillaan, kuvaustekniikallaan ja erityisesti Armanin roolilla päivittelevänä, itkuisena ja hämmentyneenä ulkopuolisena dokumentti painottaa vahvasti negatiivisia tuntemuksia ja kokemuksia. Kuten aiemmin totesimme, on tämän tyyppisessä kerronnassa vaarana kasvattaa kuiluja ihmisten välille sen sijaan, että yleisö kokisi kuvauksen kohteen kaltaisenaan. Armanin dokumentti ruokkii toiseutta, mitä taas itse pyrimme dokumentissamme välttämään. Lisäksi negatiivissävytteisen dokumentin jälkeen mahdollisuus toimia tilanteen parantamiseksi voi tuntua vaikealta.

2.3.2 MTV-reportaasi: Kahdeksan kodittoman miehen tarinat: "Kun mokaa, ei kukaan auta täältä pois"

MTV:n reportaasi esittelee kahdeksan asunnottomaksi päätynyttä miestä tarinoineen. Reportaasissa toimittajat vierailevat Hietaniemenkadun asunnottomien palveluyksikössä sekä Vailla vakinaista asuntoa ry:n tiloissa Vaasankadulla. Asunnottomille on annettu runsaasti tilaa ja haastateltavia on kerätty laajasti, mutta eritellyt tarinat ovat kaikki tyyliltään erittäin synkkiä. Pääpaino on haastateltavien asunnottomuuteen johtaneiden etappien läpikäyminen ja nykyisen elämän maalailu harmaana ja ahdistavana. Jopa reportaasin kuvat on käsitelty tummiksi ankean tunnelman lisäämiseksi.

Reportaasi piirtää asunnottomuuden ympärille synkkiä maisemia ja välittää lukijalle kuvan, jossa esiteltyjen henkilöiden keskeisin ominaisuus ja rooli tekstissä on olla asunoton. Haastateltavat surevat kohtaloaan ja toteavat itse olevan syyllisiä omaan tilaansa. Lukija nappaa kiinni näistä tunteista ja representaatioista, jotka muokkaavat hänen näkemystään ympäröivästä maailmasta. Kun media jatkuvasti nostaa tietyssä tilassa olevat ihmiset heille ennalta määrättyyn rooliin lähestymättä jokaista yksilöinä, alkaa lukija alitajuisesti sisäistämään tämän luodun roolin ja todellisuuden myös yhteiskunnassa vallitsevaksi faktaksi.

Suhteessa omaan työhömmme pyrkimyksemme ei ole kuvata aihetta synkkänä, vaan pikemmin korostaa asunnottomuuden olevan tila, ei pysyvä ominaisuus tai ihmisen henkilökohtainen piirre. Tämä on yksi asioista, joita meille teroitettiin usean eri haastateltavan toimesta kuvausten aikana, mutta joka ei useinkaan välity asunnottomuuden representaatioista mediassa.

Asunnottomuus on henkisesti kuormittava tila, joka ajaa ihmisen helposti yhteiskunnan ulkopuolelle ja päihteiden käyttöön. Mediassa maalataan asunnottomista kuvaa ulkopuolisina, surullisina hahmoina, jotka ovat vieraantuneet yhteiskunnastamme. Yleinen käsitys myös on, että asunnottoman oma päihteiden väärinkäyttö on ajanut hänet tähän tilanteeseen. Dokumenttiprojektin avulla haluamme tutustua näihin median diskursseihin ja esittää asunnottomuuden kokonaisvaltaisessa valossa.

3 Lähestymistavat

Tässä luvussa käsittelemme journalistisia työskentely- ja lähestymistapoja, jotka toimivat opinnäytetyömme perustana. Olemme opiskelleet dokumenttielokuvaa journalismin välineenä sekä tapoja hyödyntää erilaisia dokumentin työkaluja ja tyylikeinoja halutun viestin vahvistamiseksi. Dokumentin kerronnalliset menetelmät on pitkälti rakennettu Nicholsin dokumenttimoodien pohjalta. Työn journalistinen lähestymistapa taas on metodijournalistinen.

Tässä luvussa avaamme näitä teorioita ja kuvaamme tarkemmin, mitä osioita olemme omassa dokumentissa hyödyntäneet. Keskiöön luvussa nousee se, miten näiden lähestymistapojen valitseminen on vaikuttanut työskentelyyn, ja kuinka niiden läsnäolo on havaittavissa lopullisessa produktissa.

3.1 Metodijournalismi

Metodijournalismi on journalismin tyyli, jota käyttäessään toimittaja lähestyy jutun kannalta olennaisia ilmiöitä ja henkilöitä keskittyen erityisesti tunneulottuvuuteen. Hän pyrkii ymmärtämään ja jopa tuntemaan kohteensa tunteet ja hyödyntämään tätä keräämäänsä henkilökohtaista kokemusta viemällä sen avulla myös lukijan lähemmäs kuvattua kohdetta. (Arowosaye 2017.) Suomalaisen journalismin kentällä metodijournalismi-termi kuvaa heittäytymistä aiheeseen metodinäyttelemisen tavoin. (Viitala & Keinonen 2017.)

Tämän mahdollistaakseen toimittaja kerää aiheesta mahdollisimman laajan kuvan. Tyypillistä on käyttää myös erittäin subjektiivisia, tutkinnan aikana heränneitä tunteita ja sisällyttää oma aiempi kokemus aiheesta. Pyrkimyksenä on empatian herättäminen ja kohteen lähempi kuvaaminen, jotta yleisön saama todellinen tarttumapinta mahdollistaisi syvemmän samaistumisen aiheeseen. Empaattisempi lähestymistapa voisi olla yksi keino parantaa yleisön heikentynyttä luottamusta journalismia kohtaan. (Arowosaye 2017.)

Toisin kuin osittain samantyyllisiä keinoja käyttävä gonzojournalisti, metodijournalismin tuottaja ei pyri häivyttämään oman kokemuksensa ja todellisuuden rajaa. Sen sijaan kokemuksen kautta on tarkoitus heijastella yhteiskuntaa ja kuvata käsiteltävä aihe mahdollisimman monipuolisesti.

Metodijournalismissa journalisti esitetään tyypillisesti aiheen kokijana ja muusta kerronnasta erillisenä, gonzossa kertoja taas luo itse kuvaamaansa todellisuutta. (Hirst 2004.)

Yksi historiallinen esimerkki metodijournalismia hyödyntäneestä työstä on yhdysvaltalais-toimittaja Elisabeth Cochranin, kirjailijanimeltään Nellie Blyn soluttautuminen New Yorkin hullujenhuoneeseen.

Cochran kuvasi hullujenhuoneen epäinhimillisiä olosuhteita kokemuksensa pohjalta kirjoittamassaan artikkelissa, joka julkaistiin Joseph Pulitzerin New York World -lehdessä vuonna 1888. (Time 2009.)

Cochranin työ on yksi ääriesimerkki pitkälle vedetystä metodijournalismista, jossa kirjoittaja on oman kokemuksensa avulla pureutunut yhteiskunnallisiin epäkohtiin. Koska asunnottomuus on ominaisuuden sijasta tila, me emme Cochranin tavoin "näyttele" kodittomia. Päästäkseen sisään laitokseen hänen täytyi esittää hoitoa tarvitsevaa potilasta, mutta meidän sen sijaan ei tule esittää olevamme asunnottomia, sillä viettäessämme yön kadulla me käytännössä olemme sitä vuorokauden ajan. Emme kuitenkaan uskotelleet kellekkään, ettei meillä olisi omaa asuntoa mihin mennä. Totesimme kysyttäessä tekevämme dokumenttia aiheesta ja siksi viettävämme yön kadulla.

Käyttämämme työskentelytavan nimeäminen olikin aluksi haasteellista. Lähdimme liikkeelle tiedostaen, että työssämme oli osittain samoja piirteitä kuin gonzojournalismissa, mutta mutta gonzo erosi kuitenkin liiaksi käyttämistämme metodeista. Oman kokemuksemme lisäksi käsitelimme aihetta eri lähteistä ja haastateltavilta kootun laajan ja monipuolisen, . Pyrkimyksenä oli päästä mahdollisimman lähelle totuutta ja näin, aiheen inhimillisen ja läheisen kuvauksen kautta, herättää katsojan empatiakyky.

Käytimme dokumentin teossa metodijournalistisia lähestymistapoja sen puitteissa, että tavoitteemme oli todella syventyä ja elää myös itse asunnottoman arkea yhden päivän ajalta. Oma erillisyytemme aiheesta kuitenkin korostui tunnustaessamme muille dokumentin henkilöille roolimme dokumentin tekijöinä ja etuoikeutemme mennä kuvausyön jälkeen omiin koteihimme. Tiedostamme myös oman asemamme nuorina, suhteellisen siististi pukeutuneina ja selväpäisesti käyttäytyvinä naisina. Tästä syystä meitä saatetaan myös kohdella ulkoiselta olemukseltaan sotkuisempia pitkäaikaisasunnottomia paremmin.

Yksi keskeisimmistä ristiriidoista metodijournalistisessa työskentelyssä on olla tekemättä tunteilla mässäilevää materiaalia, vaikka lähestymistapa onkin tunnevetoinen. Emme halunneet tehdä "sosiaalipornoa" kuvattavien haastateltavien senhetkisestä asemasta. Tämän vältimme pyrkiessämme realistiseen kuvaustyyliin.

3.2 Dokumenttimoodit

Konkreettinen keinomme metodijournalistisen työn valmistukseen on aiheen dokumentointi journalistiseksi elokuvaksi. Dokumenttielokuva on laajasti käytetty keino tallentaa ja selittää laajoja kokonaisuuksia yleisölle. Faktoihin perustuva kuvaus todellisuudesta pyrkii kertomaan aiheesta

valitun näkökulman kannalta olennaisen. Taustatyönä tekoryhmä usein hankkii vankan tietopohjan kohteestaan.

Aloitimme elokuvaprojektin suunnittelun käymällä läpi 1990-luvun tärkeimpiin elokuvateoreetikoihin kuuluvan Bill Nicholsin kehittelemän mallin dokumenttielokuvien jäsentämisestä. Nichols on luonut fiktioelokuvien genreihin rinnastettavan järjestelmän selostaa ja luokitella dokumenttielokuvaa. Kuutta dokumenttielokuvan eriteltyä tyyliä hän nimittää moodeiksi. Suomalaisen dokumenttielokuvien ohjaajan Jouko Aaltosen luonnehdinnan mukaan Nicholsin moodit ottavat kantaa dokumenttielokuvan kahteen peruskysymykseen, todellisuuteen ja esittämiseen. Koska dokumentti ei voi olla pelkkää todellisuuden taltioimista eikä pelkkää esittämistä, ovat molemmat aspektit aina läsnä sekä dialogissa että kerronnassa. (Aaltonen 2006.)

Moodit on luokiteltu sen mukaan, miten todellisuus ja esittäminen kerrostuvat ja missä suhteessa ne näkyvät itse dokumentissa. Nichols luokittelee eri tyyppiset suhteet kuuteen eri moodiin, joista jokainen kuvastaa yhtä tyyliä muodostaa tasapaino todellisuuden taltioinnin ja esittämisen välille. Työssä käyttämämme moodit toimivat eräänlaisena perusrakenteena työllemme ja ohjaavat dokumenttielokuvan kerronnallisia ratkaisuja. Niille olemme myös myöhemmin pohjanneet kuvaus- ja editointiprosessin. Journalistinen työskentelytapamme taas hyödyntää metodijournalistisia piirteitä.

Teoksessaan *Introduction to Documentary* Nichols esittelee dokumenttielokuvan työkaluja ja antaa neuvoja työprosesseihin. Hänen määrittelemiään tyyliä on löydettävissä kaikista dokumenttielokuvista erilaisina yhdistelminä. Kukin näistä *moodeista* palvelee eri tarkoitusta elokuvassa, ja dokumenttia tehdessä on hyvä aluksi selkeyttää itselleen, mitä omalla työllään haluaa kertoa ja miten tähän toivottuun tulokseen parhaiten pääsisi. Moodit ovat eräänlainen työkalupakki dokumenttielokuvan suunnittelussa ja rakentamisessa. (Nichols 2001.)

Keskustelimme pitkään siitä, mitkä lajit palvelisivat parhaiten oman työmme tarkoituksia ja päätimme, että koostamalla dokumentin selittävästä (expository mode), osallistuvasta (participatory mode) ja refleksiivisestä (reflexive mode) moodista, tulisi siitä parhaiten päämäärämme palveleva tuotos. Käyttämämme suomennokset ovat samaa muotoa kuin mitä Aaltonen teoksessaan *Todellisuuden vangit vapauden valtakunnassa - Dokumenttielokuva ja sen tekoprosessi* käyttää. (Aaltonen 2016.)

Selittävä moodi (expository mode) on dokumentaation tyyli, joka yhdistetään selkeiden perinteiseen journalistiseen dokumentaatioon. Siihen kuuluvat puhuvat päät, kertojaääni kuvan tukena sekä kerrontaa selkeyttävä ja havainnollistava kuvituskuva. Tämän tyylin dokumenttielokuvissa on usein vahvasti läsnä kaikkietävä kertojaääni. Nichols vertaakin tyyliä käyttäviä elokuvia romaaneihin. Kerronta vie dokumenttia vahvasti eteenpäin ja tahdittaa tiedon välitystä katsojalle,

rakentaen usein samalla pohjan koko työlle. Ääritapauksissa käsikirjoitusta tehtäessä on laadittu sanasta sanaan teksti, jota kuva vain tukee (tästä esimerkkinä monet opetusdokumentit). Myös kameraan tehdyt juonnot ja haastattelut ovat yksi selittävän moodin tunnusmerkeistä. Tyyllilajin pääsääntöinen tarkoitus on välittää käsiteltävästä kovaa faktaa katsojalle ja näin tuoda esille informaatio, joka heidän halutaan sisäistävän. (Nichols 2001.)

Tämä oli selkeä valinta dokumentille: Vaikka omakohtaisiin kokemuksiimme perustuva metodijournalismia hyödyntävä 24-tuntinen kuvauskeikka on yksi elokuvaa eteepäin vievistä tekijöistä, läsnä on myös vahva tietopohja. Katsojalle täytyy antaa faktoja asunnottomuudesta Suomessa ymmärtääkseen aiheen kokonaisvaltaisemmin ja kyetäkseen yhdistämään sen osaksi yhteiskunnan rakenteita. Pelkkään tunteeseen ja kohteen seurantaan pohjautuva kerronta ei siis ollut vaihtoehto. Tyyllilaji näkyy dokumentissamme muun muassa suoraan kameralle tehtävien asiantuntija- ja kokijahaastattelujen muodossa. Käytämme myös näiden haastattelujen kertojaääniä osassa kohtauksista ja tahditamme tietoa sitä tukevalla kuvituskuvalle.

Alusta asti oli selvää, että myös **osallistuva tyyllilaji** (participatory mode) olisi tärkeä osa työkalupakkiamme. Koko ajatus dokumentista pohjautuu haluun sisäistää itsemme osaksi kerrontaa ja näin viedä katsoja lähemmäs asunnottomuuden kokemusta. Moni ei ole itse kokenut asunnottomuutta, ja itsekkin tilanteeseen ensimmäistä kertaa heittäytyvinä uskoimme olevamme helpompi samastumisen kohde kuin pitkään asunnottomina olleet kokijahaastateltavat dokumentissa. Osallistuva tyyllilaji on parhaiten esillä ja myös määrittävänä tyyllilajina kohtauksissa, joissa katsoja seuraa kokeiluamme. Dokumenttoimme kokemaamme sitä mukaa kun asioita tapahtuu ja jaamme henkilökohtaisia tunteitamme katsojan kanssa. Lisäksi otamme kontaktia asunnottomiin. Olemme näkyvästi osana elokuvaa, ja näin katsoja tutustuu dokumentin tekijöihin ja heidän ajatuksiinsa aiheesta.

Osallistuvalla tyyllillä tyypillistä on nimenomaan dokumenttielokuvan tekijän vahva läsnäolo valmiissa työssä. Journalistisessa dokumenttielokuvassa he voivat olla esimerkiksi tunnettuja henkilöitä tai mediapersoonia, joiden kokemuksen kautta katsojat tutustuvat käsiteltyyn aiheeseen. Toisinaan tyyli voi olla hyvinkin provosoivaa ja kameran edessä saatetaan keskustella avoimesti siitä, miten jokin asia voitaisiin esittää elokuvassa. Havainnointiin tyytymisen sijaan elokuvantekijä on aktiivisesti osana tapahtumia ja "luo kuvattua todellisuutta" yhdessä kohteen kanssa esimerkiksi kyselemällä ja selostamalla. Selkeänä esimerkkinä tyyllilajia hyödyntävistä elokuvista toimivat Michael Mooren dokumentit ja esimerkiksi aiemmin käsittelemämme Arman Alizadin *Pohjantähden alla* -sarja. Osallistuvan tyyllilajin tarkoituksena on viedä katsoja astetta lähemmäs kohdetta ja herättää väittelynomaista keskustelua alkuperäisen hypoteesin ja todellisuuden välillä. (Nichols 2001.)

Refleksiivinen moodi (reflexive mode) ei pyri luomaan kuvaa valmiista työstä, joka on sellaisenaan olemassa ilman itse kuvausvaihetta, vaan tekee tästä kyseisestä vaiheesta oleellisen osan valmistusta. Tarkasti tehdyt valinnat pyritään saamaan myös katsojan tietoisuuteen, ja tarkoituksena on saada yleisö havaitsemaan dokumentin keinotekoisuus. Yleisölle voidaan näyttää kuvauskalustoa työssä ja tyylikeinona saatetaan käyttää time lapse -tyyppisiä pikakelauksia tapahtumista havainnollistamaan ajan ja ympäristön suhdetta kuvattuun kohteeseen. Tällä pyritään muun muassa viestittämään sitä, miten dokumentti on absoluuttisen totuuden sijaan vain tekijänsä näkökulma asiaan. (Nichols 2001.)

Päädyimme kahden työllemme itsestäänselvän tyyliin lisäksi käyttämään refleksiivisen moodin elementtejä, sillä dokumentissa heijastelemamme "todellisuus" on osittain meidän itsemme rakentamaa. Katsojalle tehdään kyllä selväksi työskentelytapa, mutta sen lisäksi halusimme muistuttaa yleisöä pitkin dokumenttia siitä, että valmistamamme dokumentti on vain yksi näkökulma asioista. Vaikka pyrimme saavuttamaan kokonaisvaltaisen kuvan asunnottomuudesta, kaikissa vaiheissa tekemämme valinnat muokkaavat dokumentin tarinasta meidän ja mielipiteidemme näköisen. Haluamme yleisön voivan kyseenalaistaa tekemämme valinnat ja myös näkemään asunnottomat suhteessa heidän ympäristöönsä, yhteiskuntaan, jota osana myös katsoja itse on.

4. Dokumentin kerronnalliset valinnat

Vaikka dokumentti onkin vain yksi osa opinnäytetyötämme, on sen tarkastelu ja siihen tutustuminen tärkeää koko produktin ja sen myötä raportin ymmärtämisen kannalta. Tässä kappaleessa käymme läpi sitä, miten dokumenttielokuva *Odotus* syntyi. Avaamme tarkemmin dokumentin suunnitteluvaihetta, taustatyötä, itse kuvausprosessia ja editointivaihetta kerronnalliset valinnat keskiössä. Nämä valinnat ovat olennaisen tärkeä osa työtä, sillä ne ovat ohjanneet koko työprosessia ja määrittäneet dokumentin suuntaa luoden muodon lopulliselle työlle.

Käymme myös elokuvan tekemisen aikataulun ja juonikaaren läpi, jotta lukijalle syntyy kokonaisvaltainen käsitys työstämme. Lisäksi nostamme esiin kohtia, jotka parhaiten kuvastavat dokumentin tyyliä ja kerronnallisia valintoja. Tarkoituksena on selittää ja perustella sitä, miten päädyimme juuri tekemiimme ratkaisuihin sekä avata lukijalle sitä, miten nämä ratkaisut vaikuttivat työmme muotoon.

4.1 Dokumenttielokuvan suunnittelu

Elokuvan suunnitteluvaihe käynnisti koko opinnäytetyömme. Emme lähteneet työhön etsimällä aihetta produktille, vaan kuten johdannossa selostimme, toimi idea syvälle porautuvasta kuvauskeikasta lähellä dokumentin kohderyhmää kimmokkeena yhteisen opinnäytetyön tekemiselle. Alla on nähtävissä aikataulu, jossa dokumentin valmistaminen eteni.

Taulukko 1. Työn aikataulu

2017

Syyskuu Opinnäytetyön idea syntyyAlustava käsikirjoitus dokumentilleONT-suunnitelma	Lokakuu Ensimmäinen kuvauspäivä asunnottomien yössä 17.10.Yhteydenottoja haastateltaviin24-tuntisen kuvauspäivän suunnittelu	Marraskuu VVA ry:n päivähaastattelut: toiminnanjohtaja ja asunnottomat kokijat20.11. yö asunnottomina	Joulukuu Editointi alkaa, jatkuu huhtikuuhun

2018

Tammi-helmikuu Editointia ja lähdekirjallisuuden etsintää	Maaliskuu Raportin kirjoittaminen alkaa	Huhtikuu Dokumentti valmistuu	Toukokuu Ensi-ilta ja palautekysely 14.5.

Dokumentin teossa, kuten muussakin pitkäjänteisessä työskentelyssä, on tärkeää käyttää kunnolla aikaa ja ajatusta suunnitteluvaiheessa. Käyttämämme dokumenttielokuvaa käsittelevien lähteiden joukosta tärkeänä pohjana työssämme on aiemmin esittelemämme amerikkalaisen elokuvateoreetikko Bill Nicholisin kehittämä konsepti dokumenttielokuvan moodeista ja siitä, kuinka niitä voidaan käyttää apuna selkeiden ja toimivien dokumentointiratkaisujen löytämiseen. Valintamme rakentaa dokumenttia moodien pohjalta vaikutti ennen kaikkea työn tyyliin ja keinoihin, joilla reflektoimme ympäröivää todellisuutta. Osaltaan kaikki nämä pohjalla tehdyt päätökset heijastuvat lopulta myös kerronnallisiin ratkaisuihin.

Meillä tärkeänä tyyliin vaikuttavana tekijänä oli metodijournalismin mukainen asunnottomiksi "soluttautuminen", minkä ympärille kasasimme muut haastateltavat ja heistä kerätyn materiaalin. Refleksiivisen ja osallistuvan tyylilaji pohjanamme oli loogista, ettei kamerajälki olisi erityisen siloteltua. Tämä luo katsojalle kuvan, että hän olisi meidän kanssamme kuvausyönä. Tämän vuoksi sovimme, että käyttäisimme useimmissa kohtauksissa vapaalla kädellä kuvattua videota.

Ensimmäinen suuri, muita vaihtoehtoja poissulkeva valintamme oli keskittyä asunnottomuuteen. Hankittuamme tietoa aiheesta lähdimme kartoittamaan, ketkä olisivat sopivia haastateltavia. Nämä henkilöt esiteltäisiin oman kokemuksemme ympärillä, ja heidän kauttaan katsoja saisi vielä omaa kokemustamme laajemman ja eheämmän kuvan asunnottomuudesta. Vaikka 24-tuntinen olikin tärkeä osa koko projektia, halusimme välttää *toimittaja testaa* -tyylisen lopputuloksen. Tämänkään vuoksi emme tahtoneet dokumentin pohjautuvan täysin omaan kokemukseemme.

Päätimme aloittaa kuvaamisen vuosittain järjestettävässä asunnottomien yössä. Tapahtuma pyrkii lisäämään tietoisuutta asunnottomuudesta sekä pääkaupunkiseudulla tarjottavista, asunnottomille suunnatuista palveluista. Päätimme tapahtumassa tehtyjen haastattelujen pohjalta katsoa, mitä kaikkea muuta tarvitsisimme dokumentin kokoamiseen. Valintamme kuvata muuta materiaalia ennen omaa kokeiluamme vaikutti osaltaan työn sisältöön ja 24 tunnin aikana keräämämme materiaalin kiireettömyyteen. Ensimmäisen kuvauskeikan jälkeen meillä oli jo laajasti materiaalia eri lähteistä, muun muassa kansanedustajilta ja eri järjestöjen työntekijöiltä, joten emme kokeneet painetta saada tallennetuksi kaikkea ympärillä tapahtuvaa.

Alun perin olimme ajatelleet hankkivamme 24 tunnin kuvauskeikalle yhden haastateltavan, joka olisi toiminut oppaanamme kadulla vietetyn yön aikana. Tulimme kuitenkin lopulta tulokseen, että kerromme ennemmin useamman eri asunnottoman henkilön tarinan tämän sijaan. Pelkona yhteen haastateltavaan keskittymisessä oli nimenomaan, että ilmiö yhdistettäisiin dokumentin jälkeen vain kyseisen henkilön tarinaan ja toiseuden purkamisen sijaan työ lisäisi toiseuden kokemusta. Emme halunneet katsojien kokevan yhden asunnottoman olevan koko teeman ruumiillistuma.

Kerronnallinen päätöksemme vaikutti kuvausvaiheeseen siten, että pystyimme koostamaan useampiin ääniin ja tarinoihin perustuvan kuvan ilmiöstä ja jättämään kullekin haastateltavalle enemmän tilaa dokumentissa. Näin yleisölle kertyneestä kuvasta asunnottomuudesta tulisi kokonaisvaltaisempi sen rakentuessa monen eri haastateltavan kokemukseen ja tetoperustaan.

4.2 Dokumentin kuvaaminen

Kun työn tavoitteet ja haluttu sisältö sekä näihin pääsemiseen tarvittavat keinot olivat selvillä, oli aika aloittaa itse kuvaaminen. Toteutimme projektin koululta lainatulla kalustolla, johon kuului videokamera, mikrofoni ja kuvausvalo, jota emme kuitenkaan lopulta käyttäneet. Materiaalin kuvaaminen tapahtui kolmella erillisellä kuvauskeikalla.

Kuvaustyylin ja halutun sisällön lisäksi yksi olennaisimmista tekijöistä elokuvaa on dokumentin rakenne, joka muodostuu kuvatusta sisällöstä. Materiaalin keräämiseen käytetyn menetelmän vuoksi osa sisällöstä selkeni meille itsellemme vasta silloin, kun olimme jo kuvaamassa. Niinpä lopullista rakennetta oli vaikea suunnitella etukäteen ja se syntyi vasta kertyneen materiaalin pohjalta editointivaiheessa. Olimme kuitenkin ennen kuvausten aloittamista hahmotelleet karkeasti tärkeimmät osiot, joiden ympärille dokumentti tulitaisiin rakentamaan. Näistä suuntaviivoista oli apua läpi koko työn kulun.

Avasimme kuvaukset asunnottomien yössä. Tapahtuma palveli hyvin aloitusta, sillä saimme siellä paljon kuvituskuvaa ja entistä kattavamman yleiskuvan ilmiöstä. Erityisen mehuikkaita lisiä olivat Jan Vapaavuoren ja Silvia Modigin haastattelut, joita emme olisi muuten lähteneet hakemaan. Ne tuovat erinomaisen lisän dokumenttiin viemällä katsojan päättäjien pariin. Tästä saimme erityiskiitosta myös yleisöllä teetetyssä kyselyssä.

Alunperin olimme suunnitelleet tekevämme myös 24-tuntisen kuvauskeikan asunnottomien yön aikaan, mutta päädyimme lopulta ratkaisuun erotella nämä kaksi toisistaan. Ensin täytyi hankkia yleisempää materiaalia tietääksemme mihin keskittyä oman kokemuksemme aikana. Tässä vaiheessa kuvittelimme yhä hankkivamme lisäksi tiimin ulkoisen päähenkilön, joka toimisi ”oppaana” yön aikana. Vaihtoehto vaikutti loogiselta jaksottajalta dokumentille, mutta kuten jo mainitsimme, huoleksi nousi se, vaikuttaisiko yhden henkilön seuraaminen liiaksi dokumentin suuntaan ja katsojien mielikuvien muotoutumiseen.

Koska halusimme antaa mahdollisimman todenmukaisen kuvan asunnottomuudesta, päätimme lähteä yöhön suunnittelematta liian tarkkaan ja antaa asioiden mennä omalla painollaan. Mikäli

tapaisimme asunnottomia, jotka olisivat valmiita jakamaan tarinansa ja esiintymään dokumentissa, ottaisimme heidät osaksi projektia. Mikäli näin ei kuitenkaan tapahtuisi, oli meillä jo entuudestaan paljon kokijoiden haastatteluja purkissa.

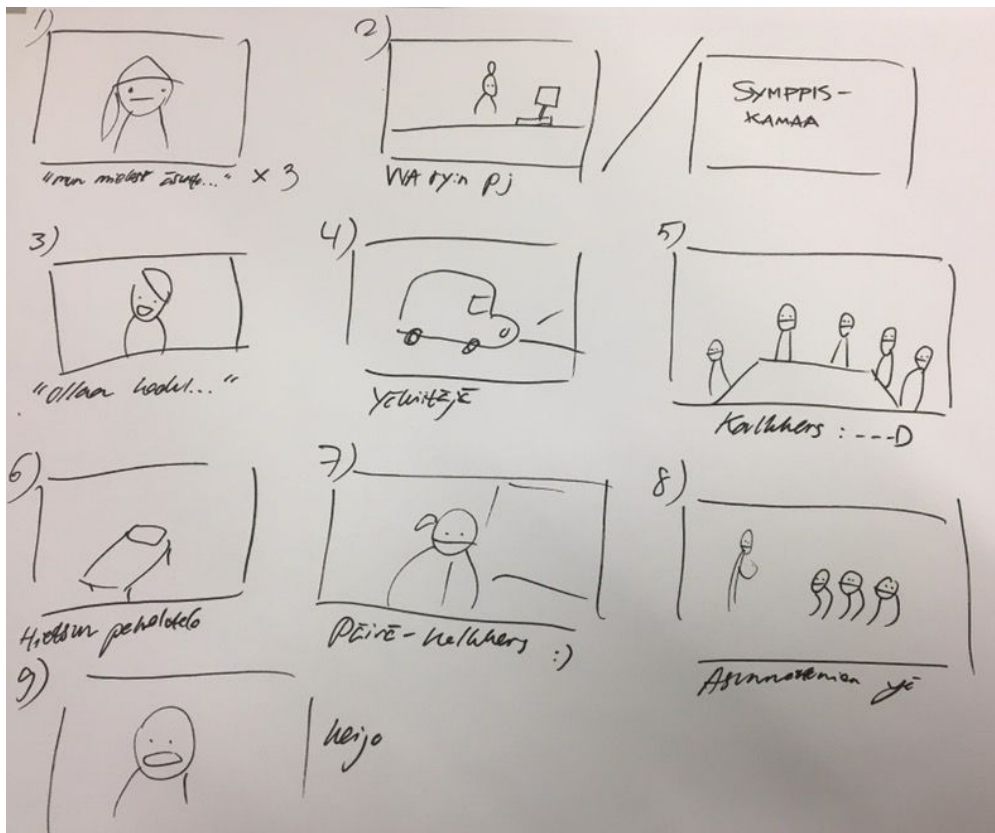
Niinpä hahmottelimme metodijournalistista osiota varten vain asunnottomien suosimien paikkojen läpi kulkevan reitin, jota pitkin etenimme yöllä. Olimme etukäteen yhteydessä myös asunnottomien palveluntarjoajiin ja sovimme kuvaavamme heidän työtään. Näin saimme aikataulutettua yötä ja lisättyä asiasisältöä materiaaleihimme. Julkisten paikkojen lisäksi kävimme asunnottomia auttavan etsivän työn yksikön Yökiitäjän kyydissä, yökahvila Kalkkersissa, päivätoimintakeskus Sympiksessä Kontulassa ja Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa.

Vaikka marraskuinen sade häiritsi hieman etenemistä, sujuivat kuvaukset suurimmilta osin hyvin. Suurin haaste oli pysyä hereillä ja skarppina. Olimme etukäteen varautuneet henkisesti väsymykseen, mutta aamusta olo oli molemmilla todella uupunut ja toimintaa oli vaikea fokusoida. Tästä johtuen esimerkiksi Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa kerätystä materiaalista ei saanut kunnon osiota dokumenttiin. Kamerajälki oli erittäin väsynyttä emmekä tajunneet kuvata kaikkea, mitä olisimme tarvinneet.

Eryteisesti toisena päivänä ilma oli erittäin huono, joten emme löytäneet asunnottomia muualta kuin palveluiden ääreltä. Onneksi olimme jo haastatelleet asunnottomia aiemmillä kuvauskeikoilla ja saimme vielä myöhemmin tehtyä lisää kokijahaastatteluja. Koska työ eli kehittyessään, puuttuvia osasia oli mahdollista paikata jälkikäteen, vaikka se lisäikin osaltaan työmäärää.

4.3. Editointiprosessi

Kun tarvittava materiaali oli kasassa, oli aika aloittaa sen työstö. Emme kumpikaan olleet aiemmin työstäneet näin laajaa videoprojektia. Vaikka olimme varautuneet laajamittaiseen projektiin, tuli lopullinen työmäärä silti yllätyksenä. Siitä huolimatta, että kuvasimme useaan otteeseen monena eri päivänä, itse editointiin kului enemmän aikaa kuin koko materiaalin keräämiseen. Suunnittelimme aluksi editoinnin tapahtuvan noin kuukaudessa, mutta teknisten ongelmien ja aikataulumme eroavaisuuksien vuoksi sen työstäminen venyi pitkäksi.

Kuva 2. Alustava käsikirjoitus (Emma Rahikainen 2017.)

Ennen prosessin aloittamista teimme kuvakäsikirjoituksen siitä, missä järjestyksessä mikäkin kohtaus tulisi ja mitä eri osiot pitäisivät sisällään. Tässä suuren mittakaavan suunnitelmassa pysyimme lopulta melko hyvin ja se selkeytti editointiprosessia. Erityisesti editoinnin jaksottaminen oli helpompaa suunnan ollessa selkeä. Kun puhutaan puolen tunnin mittaisesta dokumentista, yksittäisten kohtausten ja osioiden editointiin on helppo hukkaa ja kadottaa punainen lanka siitä, mitä nyt oltiin tekemässä. Meitä tässä auttoi se, että keskityimme jokaiseen osioon kerrallaan kuin yhteen erilliseen työhön. Näin prosessi ei tuntunut loputtomalta vaan oli helpompi mennä eteenpäin vaihe vaiheelta.

Suurin takaisku ja editointia viivästyttänyt tekijä oli se, että pystyimme lopulta editoimaan vain yhdellä koneella. Aloitimme koulun Adobe Premiere -ohjelmalla, mutta joululomalla jatkoimme työskentelyä erillisellä tietokoneella. Sen käyttämä versio Premierestä oli koulun versioita päivitetynmpi, eikä työn vieminen koulun ohjelmaan onnistunut enää tämän jälkeen. Nyt jälkiviisaana olisi tässä vaiheessa kannattanut aloittaa uudelleen siitä, mihin olimme ennen lomaa jääneet, mutta tuossa vaiheessa tehtyjen työtuntien hukkaan heittäminen tuntui huonolta vaihtoehdolta. Se olisi kuitenkin hyvin erilaisilla aikatauluillamme mahdollistanut työskentelyn molemmille aikana, jolloin se olisi itse kullekin parhaiten käynyt. Näin olisimme saaneet työn pakettiin huomattavasti nopeammin.

Editoinnin aikana moni asia muuttui ja kehittyi alkuperäisestä suunnitelmasta eri suuntaan. Materiaalia läheisemmin tarkasteltaessa löytyi syvempiä kytköksiä eri osioiden väleille ja luonnollisempia

jatkumoina juonikaaren jäsentämiseen, joten muutimme alkuperäistä käsikirjoitusta tämän mukaan. Tästä yhtenä esimerkkinä toimii useampaan kohtaukseen leikattu Keijon haastattelu.

Saatuamme suuren linjan kokoon, meillä oli edessämme 45 minuutin mittainen dokumenttielokuva. Tämä oli reilusti alun perin suunnittelemaamme pidempi, joten aloitimme kuumeisen karsinnan ja tiivistämisen, jossa jokaisen oton merkitystä oli mietittävä tarkkaan. Jätimme pois erittäin käyttökelpoisia ja informatiivisia näkökulmia, kuten maahanmuuttajien asunnottomuuteen keskittyvät osuudet sekä vaatejakelua, yhteisöllisiä projekteja ja ruokajakelua käsittelevät osiot. Tämän lisäksi tiivistimme yksittäisiä haastatteluja ja omaa kokemustamme kuvaavia kohtauksia. Mitään olennaista ei kuitenkaan jäänyt karsinnan myötä puuttumaan. Yhä laajempi tiivistäminen olisi ollut mahdollista, mutta koimme puolen tunnin työn olevan sopivan mittainen ja sisältävän aiheen kannalta olennaiset näkökulmat. Dokumentista tuli lopulta 31 minuutin mittainen.

Koska meillä ei ole työllemme julkaisijaa vaan se on opinnäytetyötä varten tuotettu dokumentti, projekti ei vaadi erityistä seuranta- tai ylläpitoa tulevaisuudessa. Mikäli työlle löytyy halukas julkaisija, tulemme kehittämään dokumenttia edelleen työn tilaajan toiveiden mukaisesti. Tältä osin dokumenttielokuva on kuitenkin saatu päätökseen.

4.4 Valmis dokumentti

Lopullinen dokumentti lähestyy asunnottomuutta samaistumista auttavan omakohtaisen kokemuksemme, faktapohjaa kasvattavien asiantuntijahaastattelujen sekä vallitsevaa todellisuutta kuvastavien kokijahaastattelujen kautta. Nämä kolme ulottuvuutta yhdistämällä se antaa katsojalle kokonaisvaltaisen kuvan käsitellystä aiheesta. Vaikka dokumentti vastaa työn alkuperäisiin tavoitteisiin, eroaa se myös paljon siitä elokuvasta, jota alussa uskoimme lähtevämme tekemään. Lopullisessa työssä kokija- ja asiantuntijahaastattelut muodostavat tärkeän sisällöllisen osan oman kokemuksemme rinnalle ja vievät dokumenttia eteenpäin. Oma 24 tunnin ”jalkautumisemme” sulautuu näihin kahteen muodostaen vain yhden osion muilla tavoin kerätyn materiaalin joukkoon.

Aluksi ajattelimme nostaa oman kokemuksemme radikaalimmin esiin, mutta materiaaleja läpi käydessämme ja karsiessamme huomasimme perinteisin journalistisin keinoin kootun materiaalin palvelevan tavoitteitamme hyvin metodijournalistisen lähestymistavan rinnalla. Halusimme tehdä journalistisen tuotoksen, joka vetoaisi katsojan tunteisiin syvemmillä tasolla kuin herättämällä pelkkää empatiakykyä, joten yleisölle välittyvä tietopohja täytyi tuoda vahvasti esiin oman osiomme tukena. Katsojan tulisi pystyä samaistumaan asunnottomiin ihmisiin, niin että ilmiö tulisi lähemmäs omaa elinpiiriä.

Nämä erityyppiset, erilaisin metodein hankitut, silti yhteenkietoutuvat materiaalit luovat katsojalle aiheesta kokonaisvaltaisemman kuvan kuin mihin kumpikaan tyyli olisi yksin yltänyt. Koska havaitsimme tekiessämme, ettei aluksi ajattellemme esitysmuoto ollutkaan paras tai ainoa mahdollinen tyyli käsitellä aihetta päätimme antaa dokumentin muuttua haluamaamme uuteen suuntaan. Vaikka oma kokemuksemme on yhä iso osa kerrontaa, muodostaa toisistaan eroavien narratiivien käyttö dokumentin koko työn ytimen ja selkärangan. Emme halunneet luoda sosiaalipornoa tai ihmiskohtaloilla mässäilevää työtä, ja perinteisen haastattelun ja työnkeruun metodit auttoivat tekemään dokumentista vakavasti otettavan ja syväluotaavamman teoksen.

4.5 Kerronnalliset ratkaisut ja draaman kaari

Olemme hahmotelleet tähän lukuun dokumentin juonen kulun. Tarkoituksena on selventää kohtausten sisältö niille, jotka eivät ole dokumenttia nähneet. Avaamme luvussa draaman kaarta ja perustelemme valintojamme esiin nostamiemme kohtausten avulla dokumenttielokuvan moodien teorioita hyödyntäen.

Kuva 3. Käsikirjoitus 1 (Emma Rahikainen 2018.)

“Kuvittele, että me ollaan vielä Suomessa, eikä ihmisillä ole asuntoa täällä!”

Dokumentti alkaa yksittäisten ihmisten kommenteilla asunnottomuudesta. Tehostimme introa kuvituskuvalla asunnottomien päivätoimintakeskus Symppiksestä sekä Vailla Vakinaista Asuntoa ry:n asiantuntijan esittelemillä tilastollisilla faktoilla.

Päätimme aloittaa elokuvan näin, sillä koimme vahvan aloituksen olevan tärkeä tekijä tunnelmaan johdattelussa ja imaisevan katsojan suoraan asian ytimeen - tunteisiin. Haluamme ilmaista heti alussa, millaisesta dokumentista on kyse, ja siihen usean eri kodittoman näkemys tuoreeseen faktaan yhdistettynä toimii hyvin. Intron aikana käy myös selväksi se, että vietimme itse kadulla 24 tuntia päästäksemme lähemmäs aihetta. Näin katsoja saa hyvän kokonaiskuvan siitä, mitä tulevat minuutit pitävät sisällään.

Kuva 4. Käsikirjoitus 2 (Emma Rahikainen 2018)

“Asunnottomuus on tilanne.”

Dokumentin ensimmäinen varsinainen kohtaus on VVA ry:n asiantuntija Sanna Tiivolan haastattelu. Keskustelemme Tiivolan

kanssa median asunnottomuudesta luomista stereotyyppioista sekä siitä, miten asunnottomia tulisi kohdella yksilöinä eikä “tilattavina haastateltavina.” Tässä kohdassa nousee myös esiin yksi dokumenttimme keskeisistä teeseistä: asunnottomuus on tila eikä ihmisen pysyvä ominaisuus.

Oli loogista lähteä käsittelemään aihetta asiantuntijahaastattelun kautta. Esittelemme Tiivolan kuitenkin vasta sen jälkeen, kun katsojan tunteet on jo herätetty ja hänet on saatu sisälle aiheeseen. Näin ajattelimme faktoja esittelevän puhuvan pään tuntuvan merkityksekkäämmältä myös katsojalle. Esiinnyimme myös itse kuvassa ja kerromme katsojalle olevamme hänen kanssaan mukana matkalla asunnottomuutta

Kuva 5. Käsikirjoitus 3 (Emma Rahikainen 2018)

“Asunnottoman tunnistaa Alepan kauppakassista ja Adidaksen lenkkareista”

Kolmannessa kohtauksessa aloitamme 24 tunnin asunnottomuutemme ja hyppäämme VVA ry:n etsivän palvelun Yökiitäjän kyytiin. Oman esiintymisemme lisäksi haastattemme Yökiitäjän työntekijöitä ja pääsemme tätä kautta käsiksi asunnottomuuteen kadulla.

Ennen dokumentin tekoa emme olleet itse kuulleet etsivän työn palvelusta, joten ajattelimme sen tuovan yleisölle uutta näkökulmaa asunnottomuuteen. Vaikka haastateltavat ovat tiettyssä suhteessa asiantuntijalähteitä, lähestyvät he ilmiötä erittäin konkreettisin toimin ja heillä on aktiivinen rooli kadulla oleskelevien asunnottomien tukena. Tämä on yksi esimerkki ratkaisukeskeisestä lähestymistavasta aiheeseen. Samalla yleisö saa uutta tietoa suuresta yksittäisestä asunnottomien ryhmästä, ihmisistä, joilla ei ole lainkaan kattoa päänsä päällä.

Kuva 6. Käsikirjoitus 4 (Emma Rahikainen 2018)

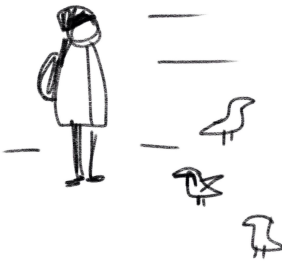

“En mä viitti olla kavereille vaivaks”

Yökiitäjän kyydistä jäämme Yökahvila Kalkkersiin, joka tarjoaa yöaikaan lämmintä ruokaa ja oleskelutiloja asunnottomille. Kahvilassa haastattemme työntekijää Keijoa, jonka kommentit ovat oman kokemuksemme ohella yksi toistuva, koko dokumentin matkan ajan esiintyvä elementti. Lisäksi tapaamme entisen toimittajan, pitkäaikaisasunnottoman Kallen.

Tässä osiossa dokumenttia jatkamme syventymistä asunnottomuuteen, asunnottomien arkeen ja heidän päivittäin kohtaamiinsa haasteisiin. Dokumentissa nähtävillä on kokija- ja asiantuntijahaastateltavia, mutta samalla seurataan omaa 24-tuntista matkaamme. Katsoja kulkee mukana sekä kronologisen konkreettisesti että käymällä läpi tunteita kanssamme. Dokumentoimme omia havaintojamme ja kohtaamisiamme ja viemme yleisön seuraamaan ja tuntemaan mukana. Vaikka emme tässä vaiheessa esiinny itse kuvauskohteina, olemme aktiivisesti läsnä haastatteluissa ääniraidalla ja viemme tarinaa eteenpäin.

Kuva 7. Käsikirjoitus 5 (Emma Rahikainen 2018)

“Mennääks Kampiin?”

Viidennessä osiossa poistumme yökahvilasta ja jatkamme matkaa Rautatientorin kautta Kampin kaukoliikenneterminaliin nukkumaan. Kommentoimme tässä kohtauksessa paljon omia kokemuksiamme sekä näytämme kameralle tunteita: ärtymystä ja väsymystä. Kuvaamme iltatoimemme ja viemme katsojan matkassamme kokemukseen asunnottomasta yöstä.

Tässä, noin dokumentin puoliväliin ajoittuvassa kohtauksessa keskitymme puhtaasti omaan kuvauskeikkaamme ja päästämme katsojan eläytymään astetta syvemmälle. Puhumme paljon tunteistamme ja selostamme tarkasti sitä, mitä kullakin hetkellä tapahtuu. Kohtaus on vertaus matkasta syvemmälle asunnottomuuteen niin tunne- kuin tietämystasolla; katsojalla on tässä vaiheessa jo hyvät perustiedot asunnottomuudesta, he ovat kuulleet asiantuntijoita ja kohdanneet asunnottomia, joten nyt on vuorossa tunnepohjaisempi kokemus, jolla pyrimme herättelemään katsojan empatiakykyä. Laitamme yleisön miettimään, miltä tuntuisi itse asunnollisena joutua heitetyksi sateiseen marraskuiseen yöhön. Metaforana tälle henkiselle matkalle toimii dokumentissa

tapahtuva fyysinen, hitaasti kuvaavamme liikkuminen yökahvilan lämmöstä sateisen keskustan läpi yöpaikkaa etsimään. Koska emme pystyneet kuvaamaan itse nukkumista, toimii Keijo-elementti yhdessä utuisen ääniraidan kanssa kuvauksena asunnottomuuden haasteista.

Kuva 8. Käsikirjoitus 6 (Emma Rahikainen 2018)

“Nukuttiin joku kaks tuntia.”

Herättyämme Kampin bussiterminalista vierailimme Kontulan päivätoimintakeskus Sympiksessä. Tapaamme sosiaaliohjaaja Linda Brownin, joka kertoo meille Sympiksen toiminnasta sekä asunnottomille ja pitkäaikaistyöttömille tarjottavista palveluista.

Kylmän yön jälkeen tartumme toivoon viemällä katsojan sisätilan: palvelujen, sosiaalisen verkoston ja lämpimän ruoan pariin. Kuvaamme entistä konkreettisemmin arkea, jota asunnottomat elävät ja apua, jota yhteiskunta heille tarjoaa. Haastattelimme Sympiksen kävijöitä, mutta lopulta leikkasimme tämän osion materiaalia reippaalla kädellä ja päätimme näyttää vain pääpiirteittäin, mistä asunnottomat saavat ruokaa ja täytettä päiviinsä.

Kuva 9. Käsikirjoitus 7 (Emma Rahikainen 2018)

“Tämä on paska maa. Pitäisi muuttaa Portugaliin.”

Avaamme politiikkaan nojaavan osion Sympiksessä tapaamamme Ekin kommentilla. Hän manifestoi katsojille näkemystään Suomen poliittisen järjestelmän ongelmista, minkä jälkeen kuva vaihtuu asunnottomien yössä järjestettyyn paneelikeskusteluun. Ääneen pääsevät päättäjät kun haastattelemme poliitikkoja, pormestari Jan

Vapaavuorta ja Vasemmistoliiton Silvia Modigia. Osion lopussa näytämme kontrastina erityisesti Vapaavuoren positiivisille kommentteille Hietaniemenkadun palvelukeskuksen asuinoloja.

Ilman asunnottomien yön tapahtumaa olisimme tuskin erikseen ottaneet yhteyttä poliitikkoihin. Haastattelut tuovat työhön kuitenkin erinomaisen lisän ja asunnottomuutta käsittelevälle dokumentille hieman epätyypillisemmän ulottuvuuden. Nyt etsitään syitä sille, mikä järjestelmässä mättää ja miten asunnottomien onnistuu pudota hyvinvointivaltion turvaverkon läpi. Kysymme haastateltavilta, millä konkreettisoin keinoin ja päätöksin eriarvoisuutta pyritään maassamme vähentämään. Pyrimme osiossa ratkaisukeskeiseen lähestymistapaan, mutta poliitikkojen kommentit osittain lisäävät turhautuneisuutta tilanteesta. Tästä osiosta saimme paljon kiitosta katsojapalautteessa, joten päättäjien sisällyttäminen oli selkeästi toimiva ja dokumentille lisäarvoa tuova ratkaisu.

Kuva 10. Käsikirjoitus 8 (Emma Rahikainen 2018)

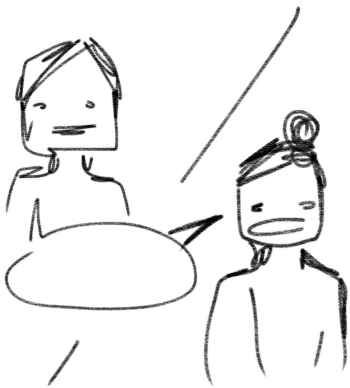

“Elämässä on vielä paljon nähtävää ja koettavaa.”

Dokumentin loppua lähestyttäessä esittelemme hieman syvällisemmin useaan otteeseen asunnottomana olleen Fredrik Lehtosen. Lehtonen kertoo tarinansa ja taustoittaa omaan asunnottomuuteensa johtaneita syitä sekä kuvailee päivittäistä elämäänsä.

Suuriin linjoihin perehtymisen jälkeen on aika palata takaisin ruohonjuuritasolle. Kun ilmiö ja asunnottomuus tilana ovat tulleet tutuksi useasta eri näkökulmasta, halusimme katsojan sukeltavan nyt uudelleen yksittäiseen tarinaan ja kohtaavan asunnottomuuden kasvot. Lehtosen sympaattinen kerrontatyyli sekä hankaluuksien läpi säilytetty positiivinen elämänasenne ja usko tulevaan toimivat kontrastina hänen tarinaansa sisältyville koettelemuksille. Halusimme laajentaa katsojille tähän mennessä syntyneen kuvan asunnottomuuden arjesta lisäämällä optimistista näkökulmaa kerrontaan.

Kuva 11. Käsikirjoitus 9 (Emma Rahikainen 2018)

“Jotkut tekee tätä vuosien ajan. Itse en pystyis.”

Viimeisessä kohtauksessa päätämme oman yöllisen seikkailumme. Puhumme kokemuksen mukana tuomista tuntemuksista ja siitä, miten 24 tuntia vaikuttivat suhtautumiseemme aiheesta. Koko dokumentti päättyy Keijon kertomukseen asunnottomaksi jääneestä nuoresta tytöstä, joka tuli yökahvilaan itkien ja sekavan oloisena. Muut asunnottomat ja yökahvilan työntekijät toivottivat tytön lämpimästi tervetulleeksi ja antoivat hänelle ruokaa ja vaatteita.

Suljemme ympyrän päättämällä oman tarinamme keskustelemalla kokemuksestamme. Myös jatkuvana elementtinä käyttämämme Keijo esiintyy dokumentin lopussa siten, että hänenkin “tarinansa” saa päätöksen. Lohduton kertomus asunnottomasta tytöstä yhdistyy lämpöön ja solidaarisuuteen, jonka yhteiskunnan heikoimmassa tilassa olevat ihmiset jakavat keskenään. Kyseinen piirre kertoo asunnottomista jotain, mitä heihin ei stereotyyppisesti usein yhdistetä ja on viimeinen sanamme aiheeseen.

Tällä juonikaarella olemme rakentaneet loogisesti etenevän ja sujuvan metodijournalistisen dokumentin, joka kuljettaa katsojan kohtaus kohtaukselta ja näkökulma toisensa perään mahdollisimman syväälle asunnottomuuteen. Luvussa kuusi käsittelemästämme katsojapalautteesta näkyy, että keinomme ja kerrontatyylimme palvelivat hyvin tarkoitustamme kuvata asunnottomat monipuolisesti ja realistisesti. Onnistuimme herättämään tunteita ja luomaan samaistumisen tuntemusta yleisössä.

5. Dokumentin näkökulmat

Tässä kappaleessa käsittelemme dokumentin keskeisiä näkökulmia ja niiden merkitystä katsojan lähestymisessä. Teemme tämän keskittymällä elokuvassa esiintyvien haastateltavien tehtäviin kerronnassa ja pohtimalla eri elementtien roolia osana lopullista kokonaisuutta. Koska tavoitteena on mahdollisimman täysipainoinen ja kattava kuva aiheesta, ei oma kokemuksemme ole ainoa olennainen näkökulma. Moniäänisyys ja kerroksellisuus ovat erittäin olennaisia osia dokumenttielokuvan kerronnassa, sillä dokumentin perusolemus syntyy käydystä dialogista. (Aaltonen 2006)

Osa näistä äänistä on erittäin tiedostettuja, osa tiedostamattomia. Tekijän ja itse dokumenttielokuvan äänet kuuluvat aina vahvasti lopputuloksessa, sillä työ on lopulta omien subjektiivisten valintojen ja näkemysten ohjaama tuotos. Vaikka jättäisimme täysin sivuun oman konkreettisen roolimme dokumentissa, olemme silti jatkuvasti läsnä ja osana kerrontaa. Päätöksemme siitä, mitä leikkaamme pois ja mitä jätämme, käyttäytymisemme materiaalin keräysvaiheessa ja valintamme siitä, ketä haastatteleminen korostavat dokumentissa meidän käsitystämme todellisuudesta. Tämä subjektiivisille käsityksille rakentuva todellisuus värittää jokaista dokumenttielokuvaa, vaikkakin pohjimmainen tarkoitus on representoida todellista maailmaa. Dokumenttielokuvaa voikin luonnehtia taiteeksi, "joka on sidoksissa todelliseen sosiaalishistorialliseen maailmaan." (Aaltonen 2016)

Tätä omaa, faktoihin perustuvaa ja lähelle totuutta pyrkivää versiotamme todellisuudesta kuvatessa oli positiivista huomata, miten moni lähestymämme henkilö suhtautui kameran läsnäoloon myönteisesti. Kuvattavaksi suostuneet olivat yllättävän avoimia omista mielipiteistään ja kokemuksistaan. Oma olemuksemme haastattelutilanteessa vaikutti selkeästi haastateltavien avoimuuteen - pyrimme kumpikin haastattelijoina keskustelemaan ja vuorovaikutteiseen tyyliin, kuitenkin pelkäämättä esittää tiukkoja kysymyksiä saadaksemme haastateltavilta kattavia vastauksia.

Yksi keskeisimmistä valinnoista dokumenttia tehdessä oli päätyä tekemään juuri moninäkökulmainen dokumentaatio sen sijaan, että olisimme kuvanneet vain omaa kokemusta yhdessä oppaana toimineen haastateltavan kanssa. Päähenkilöt dokumentteihin valikoidaan usein samaistuttavuuden perusteella, sillä tekijä pyrkii luonnostaan rakentamaan näkökulmat niin, että katsojan on helppo päästä sisään aiheeseen. (Aaltonen 2006.) Pyrkimys samaistuttavuuteen tiivistyy omassa roolissamme kameran edessä ja takana, mutta on läsnä myös muissa näkökulmissa.

5.1 Eläytyjät - Ilse ja Emma

Esiinnymme dokumentissa ohjaajan, mutta myös kokijan rooleissa viettäessämme itse yön kadulla. Puhumme tässä luvussa kokijan sijaan eläytyjän asemasta, sillä emme pysty yhden vuorokauden

mittaisen kokemuksen perusteella sanomaan olevamme asunnottomuuden kokempohjaisia asiantuntijoita. Eläytymisemme kuvattavan kohteen rooliin mahdollisti meille kuitenkin syvemmän kosketuspinnan ja ymmärryksen aiheesta. Kokeilumme on myös lopullisessa elokuvassa yksi dokumentin kantavista teemoista, joka nitoo yhteen kaiken materiaalin. Muut kohtaukset ja haastattelut rakentuvat oman kokemuksemme ympärille siten, että ne kulkevat eläytymisemme rinnalla. Aloitimme yön Yökiitäjän kyydissä, minkä jälkeen etenimme yökahvilaan ja sieltä nukkumaan Kampiin. Kampista herättyämme jatkoimme Itä-Helsingissä sijaitsevaan päivätoimintakeskukseen. Editoinnin punaisena lankana meillä toimi nimenomaan ajatus haastattelujen leikkaamisesta ja jaksottamisesta niihin kohtiin, joissa olimme myös itse kuvaushetkellä läsnä.

Eläytymisen näkökulman pohjimmainen tarkoitus dokumentin kerronnassa on antaa katsojalle samaistumispintaa. Aiheeseen tutustuvina, tähän astisen elämämme asunnottomuudesta ulkopuolisina eläneinä heittäytyjinä heijastelemme kokemuksen herättämiä tunteita filmille tasaisen väliajoin. Keskinäinen vuorovaikutuksemme eläytymisen aikana on yksi dokumentin keskeisistä keinoista, ja omia tuntemuksia esiin tuomalla toimimme myös eräänlaisena katsojan äänenä. Puumme sanoiksi tunteita, joita yleisöissäkin saattaa herätä elokuvaa katsoessa ja kysymme kysymyksiä, joihin oletamme heidänkin haluavan vastauksia johdattaen heidät näin syvemmälle aiheeseen.

Olemme tunteneet toisemme jo pitkään, joten emme arastelleet kuvausvaiheessa todellisten tunteidemme näyttämistä. Tämä teki materiaalista todella rehellistä ja todellista. Kokemamme syvät tunteet tulevat esille neljässä eri kohtauksessa: kadulla vietetyn vuorokauden alkaessa, kaukoliikenneterminaaliin nukkumaan mennessämme, nukutun yön jälkeen sekä viimeisenä kuvatessamme kadulla vietetyn vuorokauden jälkeisiä tuntemuksia. Tunteiden skaala vaihteli alkunnostuksen myötä yöpymispaikassa koettuun uupumukseen ja turhautuneisuuteen sekä lopulta dokumentin loppupuolella helpotukseen siitä, että vuorokausi oli nyt ohi.

Ilman omaa kokemustamme dokumentti olisi ollut vaikeammin samaistuttava. Läsnäolomme tarkoitus on esiintyä yleisön kaltaisina, oletusarvoisesti asunnollisina henkilöinä. Ilman tätä näkökulmaa dokumentti olisi ollut erittäin perinteinen kuvaus asunnottomuudesta ja pohjautuisi vahvasti asunnottomien tarinoihin sekä asiantuntijahaastatteluihin.

5.2 Kokijat - kasvot asunnottomuudelle

Dokumentin yksi keskeisimmistä ja oletetuimmista näkökulmista on itse asunnottomien kokemus siitä, mitä todella merkitsee olla koditon. Haastattelemme useaa, eri tilanteessa olevaa kokijaa, joiden tarinoista katsojalle muodostuu konkreettinen kosketuspinta käsiteltävään aiheeseen ja sen

todellisuuteen. Asunnottomien haastattelut antavat yleisölle ensi käden tietoa dokumentin aiheesta, mikä on korvaamattoman tärkeää käsiteltäessä aihetta, joka ei monelle ole tuttu omakohtaisten kokemusten kautta. Tämän näkökulman tarkoitus on tuoda dokumenttiin juurikin asunnottomien eli tilanteen kokijoiden perspektiiviä, sillä he ovat niitä, jotka ilmiöstä eniten kärsivät. Ilman heidän ääniään dokumentti olisi väistellyt aihettaan ja jäänyt representaatioltaan tasolle, jolle moni asunnottomiin liittyvistä päätöksistä tehty journalistinen teksti suuntaa näkökulmansa; asiantuntija- ja päättäjälähtöisyyteen.

Dokumentti alkaa erinäisten kokijoiden lyhyillä kommentteilla, mutta ensimmäinen dokumentissa esitelty asunnoton on Kalle, jonka tapaamme saapuessamme Kalkkers-yökahvilaan. Hän on yksi kahvilan vakituista kävijöistä ja esittäytyy pitkäaikaisasunnottomana entisenä urheilutoimittajana. Suurin osa tilastoissa näkyvistä asunnottomista on katukuvassa näkymättömiä, tuttavien nurkissa majailevia henkilöitä (Ara 2018.), mutta Kalle kertoo, ettei viitsi oleskella ystäviensä luona aiheuttamassa heille jatkuvaa stressiä. Kallen klipin halusimme mukaan voidaksemme havainnollistamaan arkea ja elämää yökahvilassa. Hän vaikuttaa klipissä turran voipuneelta ja kertoo synkistä aiheista kuten vankilasta pääsytään. Klipissä halusimme näyttää asunnottomuuteen liittyvää tietynlaista häpeää, jota asunnottomat helposti tuntevat tilanteestaan ja sen vuoksi eristäytyvät edelleen yhteiskunnasta.

Eki, toinen dokumenttiin valitsemamme asunnoton majailee väliaikaisesti vanhempiansa nurkissa. Hänet tapaamme Kontulan päivätoimintakeskus Sympiksessä. Eki toimii dokumentissa siirtymänä ja introna poliitikkojen haastatteluille julistaessaan omaa poliittista manifestiaan. Haastattelu on huomattavasti kepeämpi kuin Kallen, ja toimiikin tälle kaivattuna kontrastina. Eki toteaa poliitikkojen olevan vain liikemiehiä, ja että Suomen pitäisi olla maa, jonka kansalaisten tulisi voida olla ylpeitä päätöksistään tekemistä kansanedustajista. "Nyt kaikki sanovat, että pitäisi lähteä Portugaliin - tai jonnekin muualle." Vaikka Eki toteaaakin asiat vakavan julistuksen omaisesti, tämän leikkauspäätöksen tarkoitus on tuoda humoristista ja kepeämpää näkökulmaa aiheeseen.

Aivan dokumentin lopussa astetta pidemmin äänensä saa kuuluviin Fredrik Lehtonen, joka kertoo oman tarinansa yksityiskohtaisesti. Runsaasta alkoholinkäytöstä osin aiheutuneen eron myötä mies on päätenyt takaisin kadulle vain muutamia päiviä ennen haastattelua. Lehtonen kertoo aiemmista kokemuksistaan ja sen yhteydessä elämästä asunnottomille tarjotussa asumispalvelukeskuksessa, jossa asuessaan hän oli pelännyt kanssa-asujiaan niin paljon, ettei kyennyt nukkumaan tilassa. Hän myös edustaa yhtä suurta ryhmää asunnottomia, jotka elämäntilanteen muutoksen vuoksi joutuvat kodittomiksi. Hänen elämänasenteensa on rankoista kokemuksista huolimatta positiivinen; haastattelun lopussa mies painottaa, että elämällä on vielä paljon annettavaa ja maailmassa koettavaa.

Positiivinen päätös tarinalle vie loppuun dokumentin kokijanäkökulman, joten viimeisenä haastateltavana asunnottomana Lehtosella on tärkeä rooli yhden narratiivin lopettajana. Emme halunneet jättää viimeiseksi mielikuvaksi epätoivoa ja lohduttomuutta vaan korostaa Lehtosen tarinalla sitä, että toivoa asunnottomuuden vähentämiseksi on. Antamalla enemmän aikaa yhdelle äänelle halusimme myös tuoda dokumenttiin vielä syvällisempää näkökulmaa siitä, miten tilanteeseen saattaa joutua ja millaista asunnottomana on elää.

Kokosimme kokijanäkökulman useista eri tarinoista yhden syväluotaavan haastattelun sijaan, sillä halusimme herättää yleisön näkemään, että Lehtosen, Kallen ja Ekin kaltaisia ihmisiä on maassamme monta tuhatta eikä kyseessä ole yksittäinen tapaus. Olisimme mielellämme kuvanneet asunnottomia myös muualla kuin heille tarjottavien palveluiden luona, mutta yöllä kentällä ollessamme emme valitettavasti löytäneet haastateltavia, jotka olisivat suostuneet puhumaan kameralle. Muina aikoina keräämämme materiaali oli kuitenkin erittäin kattavaa, ja näillä kokijahaastatteluilla pääsimme haluamiimme tuloksiin.

5.3 Asunnottomuuden asiantuntija

Dokumenttielokuvalle olennaista on perustella elokuvan väite tai teesi yleisölle ja näin oikeuttaa aiheen käsittelyn tärkeys. (Aaltonen 2006.) Asiantuntijan näkökulman tarkoitus työssämme on juurikin tämä; katsojan täytyy tietää luotettavalta taholta tulevat faktat, jotta ymmärrys aiheen laajuudesta ja merkityksestä yhteiskunnallisessa kehyksessä välittyy. Ilman vahvaa faktapohjaa ja perustietoja aiheesta olisi asunnottomien kuvaus jäänyt vain ruohonjuuritasolle ja henkilöitynyt esitettyihin asunnottomiin, jolloin olisi ollut edelleen vaarana, että dokumenttielokuvasta olisi rakentunut toiseuttava teos. Kokonaiskuvan antamisen kannalta on siis olennaista kertoa, miltä tilanne näyttää suuressa mittakaavassa maassamme.

Vailla vakinaista asuntoa ry:n toiminnanjohtaja Sanna Tiivola toimii dokumenttimme asiantuntijanäkökulmana. Koska haluamme dokumentilla tuoda asunnottomuutta esille myös yhteiskunnallisella tasolla, näkökulma aiheeseen keskittyneen järjestön edustajalta on kokonaiskuvaa rikastuttava aspekti aiheeseen. Kansalaisjärjestöjen pääasiallinen tavoite on ratkaista tai parantaa jotain yhteiskunnassa vallitsevaa epäkohtaa tekemällä työtä ei vain käytännönläheisesti vaan myös vaikuttamalla vallitseviin asenteisiin ja järjestelmään. Tiivola on seurannut työssään asunnottomien läpikäymiä prosesseja heidän matkallaan takaisin osaksi yhteiskuntaa ja häneltä löytyy tietoja siihen, mitä tulisi kehittää yhteiskunnallisella tasolla tilanteen parantamiseksi.

Esitämme tämän näkökulman heti dokumenttielokuvan alussa pienen pohjustuksen ja asunnottomien kommenttien jälkeen. Kyseisen äänen roolina on tiedonvälityksen lisäksi esittää ongelmia, joihin sitten loppu dokumentissa haemme ratkaisua. Yksi Tiivolan kanssa keskustelemistamme aiheista on median asunnottomuuden ympärille luomat representaatiot ja heistä käytettävä diskurssi. Haastattelussaan Tiivola painottaa median käsittelevän aihetta pintapuoleisesti antaen yleisön olettaa asunnottomuuden olevan yksilöä kuvaava keskeinen piirre. Tämän sijaan sitä tulisi hänen mukaansa käsitellä kriisinä. (Tiivola 2018.)

Varsinaisesti dokumentti pyörähtää käyntiin tästä näkemyksestä. Tiivolan haastattelu toimii sulavana siltana niin intron kuin itse elokuvan aloituksen yhdistämisessä kuin myös sen kanssa, miksi median luomaa toiseutta on syytä tarkastella laajemmin. Tiivolan esittämä ongelma median luomasta toiseudesta ja tavasta pelkittää asunnottomat yhteen tilanteeseen ilmaisee oman premissimme myös tiimimme ulkopuolelta, mikä oli suuri valttikortti dokumentin työstössä ja nitoutui hienosti yhteen myös aiemmin esitellyn eläytymisen näkökulmamme kanssa.

5.4 Auttajat - Asunnottomuuden parissa työskentelevät

Haastattelimme dokumentissa asunnottomuuden parissa työskenteleviä henkilöitä, jotka niputamme tässä luvussa yhteisen nimikkeen alle auttajina. Auttaja on tässä tapauksessa henkilö, jolla on myös laajasti asiantuntijuutta, mutta jonka tietämys pohjautuu enemmän pitkäaikaiseen kokemukseen asunnottomien parissa työskentelystä. Auttajilta katsoja saa kenttätuntemusta ja kokemuspohjaista faktatietoa aihepiiriin liittyen. Heidän roolinsa on keskenään samankaltainen, joten nämä dokumentilla esiin tuodut äänet voidaan yhdistää yhdeksi näkökulmaksi tässä luvussa.

Näkökulma edustaa asiantuntijan näkökulmaa konkreettisempaa, ruohonjuuritasolle porautuvaa kokemusta asunnottomuuden tilasta. Auttajat ovat päivittäin läheisessä kontaktissa asunnottomien kanssa ja ovat näin hyvä silta ja myös kerronnallinen siirtymä dokumentissa asiantuntijahaastattelusta yksityiskohtaisempaan ja tarinallisempaan suuntaan. Näkökulmassa on myös konstruktivisia piirteitä; auttajat esitellään asemansa kautta ja he kertovat siitä, millä konkreettisilla keinoilla asunnottomuuden uhkia pyritään maassamme torjumaan. Yhdistämällä yhteiskunnan tarjoamat palvelut asunnottoman arkeen katsoja saa myös tilaisuuden tarkastella asiaa kahdesta eri näkökulmasta.

Dokumentissa esiintyvät auttajat ovat Yökiitäjän etsivän työn työntekijät Vesa Timberg ja Tuomas Iso-Ilomäki, yökahvila Kalkkersin työntekijä Keijo sekä Helsingin kaupungin organisoiman Kontulan päivätoimintakeskuksen sosiaaliohjaaja Linda Brown. Jokaisen esiin tuoma näkökulma on yksilöllinen ja kussakin palvelussa kerrytetyn kokemuksen tuoman linssin läpi peilattu.

Yökiitäjän työntekijän, Vesa Timbergin, kerrontatyö on toteava - näin asiat ovat eikä sille mitään mahda. Vaikka läpi käytyt asiat ovat rankkoja, tuo tämä haastattelu dokumenttiin humoristista lisäarvoa, sillä haastateltavalla on kevyen vitsikäs asenne vakavaan aiheeseen. Timberg esimerkiksi toteaa asunnottomien tunnistettamisen olevan helppoa Adidaksen lenkkareiden, Alepan kauppakassin ja ajamattoman parran vuoksi. Timbergin haastattelu kerrostuu oman eläytymiskokemuksemme kanssa ja sijoittuu osioon, jossa dokumentti kulkee eteenpäin kronologisesti. Tämänkin kohtauksen saimme sidottua sujuvasti seuraavaan, sillä haastattelun jälkeen siirrymme yhtä matkaa yökahvila Kalkkersiin, jossa tapaamme seuraavan auttajan, Keijon.

Keijo on Timbergin tavoin asunnottomien parissa työskentelevä henkilö. Keijon kerrontatyö poikkesi ensimmäisestä auttajasta siten, että hänellä oli selkeästi tunnepohjaisempi kokemus asunnottomuudesta. Keijo ei vaikuttanut vielä Yökiitäjän työntekijän tavoin "leipääntyneeltä" työhönsä, vaan on edelleen mukana syvällä antaumuksella ja empatialla. Keijoa haastatellessa yllätyimme hänen kommenttinsa syväluotaavasta tunnelatauksesta ja siitä, miten yksityiskohtaisesti hän selosti kohtaamiaan tilanteita ja Kalkkerssissa asioivien henkilöiden tarinoita.

Keijon kertomukset pysäyttivät meidän lisäksi myös koyleisön. Hänen tarinansa jäivät monelle mieleen niiden tunnelatausten vuoksi. Laitoimme Keijon kuvauksen asunnottomien keskinäisestä yhteishengestä ja jakamisesta dokumentin viimeiseksi puheenvuoroksi, sillä halusimme toivon jäävän katsojien mieleen päällimmäisenä. Editointivaiheessa teimme valinnan leikata Keijon osuudet useampaan eri osaan ja ripotella ne pitkin dokumenttia välttääksemme raskaan ja tunteikkaan materiaalin kasautumisen yhteen kohtaan sekä lisätäksemme sidosteisuutta eläytyjänäkökulman lisäksi myös toisen narratiivisen jatkumon muodossa.

Symppiksen johtavan sosiaaliohjaajan Linda Brownin haastattelu sijoittuu dokumentin kultaisen leikkauksen kohdalle. Haastattelun tarkoituksena on pääasiallisesti tuoda mukaan kaupungin järjestämien palveluiden puolta. Brown erittelee eri palveluita, joita päivätoimintakeskus tarjoaa kävijöilleen, joista suurin osa on syrjäytyneitä, työttömiä tai asunnottomia. Aamupala ja lounas, mahdollisuudet tietokoneen käyttöön sekä askarteluun ja terveydenhoitopalvelut ovat ilmaiseksi kävijöiden käytettävissä. Brownin haastattelu ei ole läheskään niin syvä kuin kahden aiemman auttajan haastattelut. Kaupungin päivätoimintakeskuksen johtavana sosiaaliohjaajana hän ei oletettavasti ottanut yhtä räikeästi kantaa asunnottomuuteen kuin edellä mainitut järjestöpuolen haastateltavat.

Ilman auttajien haastatteluja dokumentista olisi puuttunut vielä vahvemmin kokemuspohjainen asiantuntemus. On myös helpottavaa tietää, että asunnottomat eivät ole aivan yksin ongelmansa

kanssa, vaan heidän parissa työskentelee auttamishaluisia ihmisiä. Auttajat ovat keskeinen osa dokumentin tavoitteisiin pääsyssä; etenkin Keijo herättää katsojan empatiakyvyn.

5.5 Päätäjät

Dokumentin loppupuolella esitetään Helsingin pormestarin Jan Vapaavuoren ja Helsingin kaupunginvaltuutetun ja kansanedustajan Silvia Modigin haastattelut. Juuri ennen haastatteluja on näytetty asunnottoman Ekin näkemys siitä, miten poliitikot ovat vain liikemiehiä eivätkä aja kansalaisten etuja. Osoitamme haastattelut näyttämällä asunnottomuuden ongelmiin pyrittävän vastaamaan myös yhteiskunnallisen päätöksenteon suunnalta. Tähän näkökulmaan haastattelimme vastaamaan vallitsevan hallintoelimen edustajaa, Helsingin kaupungin pormestaria Jan Vapaavuorta. Kokoomuksen Vapaavuori toteaa kaupungin rakentavan enemmän asutusta pääkaupunkiseudulle tulevien vuosien aikana.

Modig on opposition edustajan roolissa ja kritisoi avoimesti istuvan hallituksen päätöksiä sosiaali- ja terveyspalveluiden keskittämisestä maakuntiin sekä lisäksi segregaatian lisääntymistä pääkaupunkiseudulla. Vapaavuori päinvastoin aloittaa puheenvuoronsa esittämällä tyytyväisyyttä tämänhetkiseen tilanteeseen toteamalla että segregatio on poikkeuksellisen alhaista näinkin suuressa kaupungissa. Hän kuitenkin toteaa realistisesti, että kasvava segregatio tulee olemaan ongelma tulevaisuudessa.

Ilman poliitikkojen haastattelua dokumentista olisi puuttunut hyvin näkyvästi yhteiskunnallinen näkökulma asunnottomuuteen päätäjätasolla. Tämä voisi luoda katsojassa vaikutelman, että asunnottomuutta ei olla noteerattu poliittisessa päätöksenteossa.

6. Kysely vastaanotosta

Dokumentin valmistuttua järjestimme Haaga-Helian Pasilan kampuksella pienimuotoisen ensi-illan, jossa näytimme valmiin työn ja pyysimme katsojia täyttämään sen katsottuaan valmistamamme kyselylomakkeet. Kyselyn tarkoituksena oli mitata ja arvioida sitä, kuinka hyvin pääsimme dokumentilla tavoitteisiimme asunnottomuuden todenmukaisesta kerronnasta ja monipuolisen representaation herättämästä empatiasta. Erityisesti halusimme tietää, kuinka samaistuttavana yleisö koki metodijournalistisia keinoja käyttämällä esitetyt haastateltavat ja vaikuttivatko heränneet tunteet siihen, millaisena ilmiönä asunnottomuus heille näyttäytyi.

Yleisömme oli pieni, joten myös saamamme vastaukset ovat vain suuntaa-antavia ja edustavat vastaajien henkilökohtaisia näkemyksiä dokumentista ja asunnottomuudesta. Kahdeksasta vastaajasta puolet olivat Haaga-Helian journalismin opiskelijoita, loput neljä nuoria aikuisia pääkaupunkiseudulta. Kaikki olivat iältään 20-30-vuotiaita, ja sukupuolijakauma oli seitsemän naista, yksi mies. Pyysimme vastaukset anonyymeina heti dokumentin loputtua, jotta asiat olisivat mahdollisimman tuoreessa muistissa ja kritiikin antaminen helpompaa.

Esitimme aluksi asteikkoväittämiä (yhdeksän kappaletta) ja sitten avoimia kysymyksiä (seitsemän kappaletta). Ensimmäisellä sivulla oli Likert-asteikon mukaisia väittämiä, joihin yleisö vastasi ympäröimällä asteikosta numerosta 1 (täysin eri mieltä) numeroon 5 (täysin samaa mieltä) omaa suhtautumistaan parhaiten kuvastavan vaihtoehdon.

Kaikki kysymykset löytyvät liitteistä. Tässä joitakin esimerkkejä asteikkoväittämistä:

- 1) Opin dokumentin myötä jotain uutta asunnottomuudesta.
- 2) Asunnottomat esitettiin dokumentissa heihin liittyvien stereotyyppien mukaisesti.
- 3) Dokumentin tekijöiden läsnäolo työssä toi aiheen lähemmäksi minua.

Toinen sivu koostui avoimista kysymyksistä, joihin vastaamalla yleisön oli mahdollista ilmaista oma kokemuksensa dokumentista suljettuja kysymyksiä suuremmin. Lopuksi pyysimme katsojia kirjoittamaan vapaasti, mikäli heillä oli muuta sanottavaa aiheesta tai dokumentista. Avointen kysymysten vastauksista saimme tärkeintä ja hyödyllisintä palautetta. Asteikkoväittämien keskiarvoista taas sai hyvän arvion siitä, millainen yleinen kanta työhömme oli.

Tässä muutama esimerkki kyselylomakkeen avoimista kysymyksistä.

- 1) Kenet/ketkä dokumentin hahmoista koit helpoiten samaistuttavaksi?

- 2) Millaista näkökulmaa olisit toivonut näkeväsi dokumentissa?
- 3) Miten dokumentti mielestäsi vastasi mediassa esitettäviin stereotypioihin asunnottomista?

Tarkoituksena ei alun alkaenkaan ollut tehdä laajamittaista analyysia tuloksista vaan lähestyä vastauksia kvalitatiiviselta pohjalta. Pieni otanta ei sen vuoksi ole ongelma. Vastaukset saatuamme kirjasimme ne ylös ja laskimme jokaiseen asteikolla määriteltyyn kysymykseen keskiarvon ja prosentit kullekin vastaukselle. Suljettujen kysymysten vastauksista saatuja prosenttilukuja ei tietenkään voi käsitellä totuuksina, mutta ne tarjoavat kuitenkin suuntaa-antavan kuvan siitä, miten olemme dokumentin tavoitteissa onnistuneet.

6.1 Palautteen erittely

Olemme jaotelleet vastaukset teeman mukaan ryhmiin, jotka mukailevat tavoitteitamme ja raportilla käsittelemiämme teemoja. Reflektoimme vastauksia siitä, miten oma läsnäolomme dokumentissa koettiin, mitä tunteita katsojilla heräsi, ketkä kuvatuista hahmoista koettiin samaistuttaviksi ja miten katsojien näkemys asunnottomuudesta muuttui dokumentin katsomisen myötä. Lopuksi erittelemme näkökulmia, joita dokumenttiin olisi toivottu.

6.1.1 Tunteet

Dokumentti onnistui herättämään monenlaisia tunteita koyleisössä. Myötätunto tuli monessa vastauksessa selkeästi esille päällimmäisenä tunteena. Monia liikutti dokumentissa esitettyjen asunnottomien tilanne ja representaatio onnistui herättämään empatiaa. Myötätunnon kautta moni koki myös kiitollisuuden tunnetta omasta tilanteestaan. Kaikilla vastaajilla oli vakituinen asunto.

Myös turhautumisen tunne oli läsnä vastauksissa. Voimattomuus siitä, että itse ei kykene tekemään paljoakaan asunnottomien asiain edistämiseksi esiintyi parissa eri lomakkeessa. Turhautuminen kuitenkin suuntautui pääasiassa vallitsevaan asumisjärjestelmään ja sen epäoikeudenmukaisuuteen.

“Dokumentti herätti minussa jonkinlaista voimattomuutta, avuttomuutta ja pohdintaa ratkaisun aikaansaamiseksi. Myötätuntoa, liikutusta, ihmetystä, arvostusta.”

Samaa mieltä oltiin vahvasti väittämästä, että dokumentti herätti tunteita (keskiarvo oli 4.4 numeron 5 ollessa “täysin samaa mieltä”).

6.1.2 Tekijöiden näkyvä läsnäolo dokumentissa

Oma läsnäolomme dokumentissa herätti paljon kommentteja ja mielenkiintoa yleisöltä. Osa vastaajista nimesi meidät parhaiten mieleen painuneiksi henkilöiksi. Moni myös totesi, että olisi toivonut näkevänsä vielä enemmän meidän läsnäoloa kameran edessä, joten esiintymisemme koettiin kiinnostavana.

Kokeilumme sai myös osakseen kritiikkiä kun yksi kommentoija totesi, että

“Olisin toivonut enemmän fokusta, tekijöiden asunnottomuuskoe tuntui irralliselta kun oli niin hyviä haastatteluja asunnottomista, sen parissa työskentelevistä ja päättäjistä.”

Lisäksi yksi vastaaja kuvaili “tekijöiden vaikuttaneen etuoikeutetuilta”. Näkökulmamme tarkoitus dokumentissa kuitenkin ymmärrettiin.

“Ilsen ja Emman läsnäolo toi mukavasti perspektiiviä. Olisin ehkä toivonut hiukan syvempää pohdintaa esim. ratkaisujen tms kannalta juuri tekijöiltä, koska he ovat ns. katsojien asemassa ja toimivat katsojan "mielenä”.”

Vastaanotto oli siis ristiriitaista. Läsnäolomme dokumentissa koettiin kuitenkin perustelluksi (keskiarvo oli noin 4.2 numeron 5 ollessa “täysin samaa mieltä”) ja myös aspekti samaistumisen helpottamisesta kallistui positiiviselle puolelle (3.4/5). Puolet kysymykseen samaistuttavista hahmoista vastanneista nimesivät parhaiten samaistuttaviksi henkilöiksi Ilsen ja Emman.

Dokumentin loppupuolella puramme omia ajatuksia kadulla vietetystä vuorokaudesta, mutta olisimme omien henkilökohtaisten kokemusten ohella voineet tarjota journalisteina vielä syvemmin ratkaisuja yhteiskunnalliseen ongelmaan.

6.1.3 Dokumentin hahmot

Kyselyn tulosten mukaan henkilökeskeinen dokumentointityyli sopi hyvin kerrontatavaksi käsiteltäessä aihetta mahdollisimman monipuolisella tavalla. Eniten ajatuksia yleisössä herätti Fredrik Lehtosen haastattelu, jossa mies kertoi omaan asunnottomuuteensa johtaneista syistä:

“Parhaiten jäi mieleen tää parrakas asunnon kertomassa omaa tarinaansa. Noissa aina miettii miksi turvaverkko on niin huono, että päästää ihmisen putoamaan.”

Vailla Vakinaista Asuntoa ry:n työntekijän Keijon kertomus kengättömästä työstä kosketti, ja useampi henkilö nosti esiin päättäjien näkökulman mieleenpainuvista kohtauksista.

“Se kun vuoroteltiin Silvina ja Vapaavuoren välillä oli tosi mielenkiintoinen kohta.”

“(Parhaiten jäi mieleen) poliitikkojen haastattelut ja niiden totaalinen erkaantuminen asunnottomien todellisuudesta.”

Yleisö ei kokenut asunnottomia esitettävän stereotyyppisesti (2.6/5), ja heidän todettiin esiintyvän edukseen.

6.1.4 Käsitys asunnottomuudesta

Monien käsitys itse asunnottomuudesta ei sinällään dokumentin myötä muuttunut, mutta aihe nähtiin nyt aiempaa monipuolisemmassa valossa.

“Asunnottomuus on tila, ei ominaisuus.”

“Ajatukset pysyivät samoina/vahvistuivat. Ongelmien kasautuminen ja vaikenemiskulttuuri turhauttavat entistä enemmän.”

Asunnottomien läsnäoloa dokumentissa toivottiin vielä entistä vahvemmin, sillä sen sanottiin kiinnostavan. Osa vastauksista oli myös keskenään ristiriitaisia

“Tuli esille inhimillisuus ja ihmisuus, mutta tarinat ja asiantuntijat vastasivat stereotyyppisiä auttajista, poliitikoista ja itse asunnottomista.”

“Nämä tyypit oli tavoitettu hyvissä tilanteissa, näyttäytyivät edukseen, toisin kuin mediassa.”

Käsitys asunnottomista ihmisinä ei muuttunut, mutta saadut kommentit olivat laadultaan hyväksyvän ymmärtäväisiä ja turhautuneita heidän kokemaansa ahdinkoon. Suurin muutos yleisössä vaikutti olevan kokemus asunnottomuudesta tilana ominaisuuden sijaan.

6.1.5 Toivotut näkökulmat

Näkökulmia pidettiin yleisesti monipuolisina ja osuvina. Erityisen hyviä kommentteja saimme poliitikkohaastatteluista, joita emme olisi ilman asunnottomien yötä tehneet. Päättäjät olivat näkökulmistamme ratkaisukeskeisiä, kun taas muissa osioissa pyrimme enemmän antamaan tietoa asunnottomuudesta ja luomaan tunteita yleisössä.

Myös lisää haastatteluja toivottiin entistä monipuolisemmalta joukolta asunnottomia. Lisäksi vartiofirmojen työntekijät, joiden tehtävänä on poistaa asunnottomia öisin julkisista tiloista mainittiin mahdollisena näkökulmana aiheeseen.

“Ehkä lisää asunnottomia esim. ei kadulla asuvia, vähän sitä erilaista profiilia. Poliitikkojen ajatuksia olisi myös kuullut mielellään lisää.”

“Ratkaisuja. Myös syitä ja ennaltaehkäisyä ja ilmiön tarkastelua sosiaalisena ilmiönä yksilötason lisäksi.”

Vielä syvempää ratkaisukeskeisyyttä ja ilmiön tarkastelua koko yhteiskunnan tasolla toivottiin myös. 30-minuuttisessa monitasoisessa dokumentissa pituus muodostui kuitenkin tässä esteeksi.

Poliitikkohaastatteluilla ja Yökiitäjän kohtauksilla pyrimme käsittelemään ratkaisuja ja näyttämään, että jotakin tehdään asian eteen, mutta pääkohteenamme dokumentissa olivat tällä kertaa itse asunnottomat, empatia ja oma kokemuksemme.

Osa toivoi myös 24 tunnin aikana kuvattua materiaalia ja itse kokemusta käsiteltävän laajemmin. Kuten neljännessä luvussa käy ilmi, karsimme tätä editointivaiheessa tietoisesti. Tämän teimme, jotta asiantuntijoiden haastatteluille jäisi enemmän tilaa.

“Oli kattava näkemys, mutta jos tarkoituksena oli kertoa tekijöiden omasta yöstä "asunnottomina", lisää sitä! Väikeus, nälkä, väsymys... Vai oliko helppo selviytyä kun tiesi, minne mennä?”

Joka kerta esiintyessämme itse kameran edessä dokumentissa puhumme tunteistamme ja käsittelemme kokemusta. Ehkä kaikkia dokumentin näkökulmia asiantuntijalähteitä lukuunottamatta olisi voinut lisätä ja käsitellä vielä kattavammin, mutta tähän olisi tarvittu pidempi dokumentti.

6.2 Yleisöpalautteen rooli työprosessissa

Dokumentin esittelyllä oli tärkeä osuus oppimiskokemustamme ajatellen. Oli yllättävää huomata, miten jo pelkän valmistuneen työn katsominen yleisön kanssa sai näkemään elokuvan uusin silmin. Kun samoja pätkiä ja osasia on pyöritellyt tarpeeksi kauan, on niille ehtinyt sokeutua itse. Nyt työryhmän ulkopuolisten ihmisten läsnäollessa työ näyttäytyi uudessa valossa.

Täytetyt lomakkeet tarjosivat odotetusti tärkeää tietoa työmme onnistumisen arvioimiseksi. Vastaukset sekä varmistivat asioita joita olimme jo kahden kesken pohtineet että avasivat meille täysin uusia näkökulmia työn sisältöön ja luonteeseen. Esimerkiksi toiveet muiden tahojen haastatteluista aluksi

yllättivät, mutta tuntuvat jälkikäteen pohdittuina järkevilta. Yleisön kanssa dokumenttia katsoessa omat käsityksemme dokumentin kohtausten leikkaamisesta varmistuivat. Tiivistämistä olisi voinut tehdä vielä aavistuksen verran lisää.

Mikäli aikaa olisi ollut reilummin, olisi kyselyn voinut toteuttaa jo varhaisemmassa vaiheessa ja sen jälkeen muokata dokumenttia vastausten perusteella entistä paremmaksi. Jos projektilla olisi ollut julkaisija, olisimme varmasti näyttäneet sen myös heille tässä vaiheessa ja jatkaneet muokkausta molemmilta tahoilta saadun palautteen perusteella.

7. Johtopäätökset ja reflektio

Tässä raportin viimeisessä kappaleessa palaamme alussa asetettuihin tutkimuskysymyksiin ja kartoitamme, kuinka kattavasti onnistuimme saavuttamaan päämäärämme. Pohdimme sitä, toimiiko valittu työskentelytapa toiseuden ehkäisijänä ja refleктоimme koko dokumenttia ja opinnäytetyötä prosesseina sekä peilaamme oppimaamme. Erittelemme kokemustamme metodijournalismista ja refleктоimme lisäksi kyselylomakkeissa esiin nousseiden kohtien sekä jälkeinpäin itse tajuamiemme asioiden valossa dokumenttielokuvaa ja mietimme, mitä tekisimme ensi kerralla toisin.

Lopussa pohdimme vielä laajemmin metodijournalismia osana dokumentin lähestymistapoja ja sitä, miten se toimii toiseuden ehkäisyn välineenä. Lopetamme raportin keskittymällä median rooliin toiseuden synnyttäjänä tai ehkäisijänä ja esitämme konkreettisia, mielestämme kokeilun arvoisia keinoja, jotka voisivat osaltaan edistää yhteiskunnassamme rinnakkain elävien ihmisryhmien keskinäistä integraatiota ja ymmärrystä toisistaan journalismin kautta.

7.1 Emma

Koko projekti oli yllätyksellisen raskas, mutta sitä enemmän se oli palkitseva. Raskaudella en tarkoita pelkästään yön yli kestänyttä kuvauskeikkaa, vaan ylipäätään koko materiaalin käsittelyä ja editointia. Se kuitenkin opetti journalistisen työn perusteellisuudesta ja itsenäisen työn mukana tuomasta vastuusta. Asunnottomuus oli myös aiheena aika ajoin raskas käsiteltäväksi kuvaus- ja editointivaiheessa.

Kuvausyöhön suhtauduin etukäteen varauksella. Minua huolestutti sään mukana tuomat haasteet, sekä luonnollisesti väsymyksen mukana tuoma ärtymys. Metodijournalistinen, heittäytyvä työskentelytapa toi videokameran poikkeuksellisen lähelle. Aiempi roolini tekemissäni journalistisissa videotöissä on ollut olla vain haastattelijan asemassa. Esiintyminen päähenkilönä tuntuikin odottamattoman luonnolliselta. Vaikka toisinaan tuntui jopa ärsyttävältä olla kuvattavana uupuneena ja kylmissään, motivaatio työhön antoi voimaa. Tavoitteena oli saada mahdollisimman aitoa ja tunteita välittävää materiaalia, missä mielestäni myös vahvasti onnistuimme.

Metodijournalistinen työskentelytapa opetti minua lähestymään jutun aihetta paljon syvemmin. Asiantuntija- ja kokijahaastateltavia oli huomattavasti helpompi ja luonnollisempi lähestyä, kun keksi omista kokemuksistaan heränneitä kysymyksiä. "Miten asunnottoman tunnistaa?" ja "Miten aiot viettää ensi yön?" esimerkiksi.

Journalistisessa mielessä työ opetti minulle erittäin kattavasti metodijournalistisesta työskentelytavasta. Opin muutenkin parhaiten kokemisen ja tekemisen kautta. Heittäytyminen itse

asunnottomaksi opetti näin paljon sopeutumisesta haastateltavan asemaan. Toivon pääseväni käyttämään metodijournalistista työskentelytapaa myös tulevaisuuden journalistisissa projekteissa. Tätä tosin haluaisin päästä tekemään kansainvälisellä tasolla, tuodakseni katsojille ymmärrystä erilaisista ihmisryhmistä.

Itse dokumenttielokuvasta olen ylpeä. Onnistuimme tavoitteessa tehdä moninäkökulmaisen dokumenttielokuvan asunnottomuudesta. Erityisesti omat kokemukset sekä poliitikkojen haastattelut olivat mielestäni eniten tunteita herättäviä kohtauksia. Omat kokemukset muistuttivat työn eteen uhratusta ajasta ja kärsivällisyydestä - sekä tietysti myös omasta etuoikeudesta mennä projektin jälkeen omaan sänkyyn nukkumaan. Tavattuamme joitain pitkäaikaisasunnottomia kuvausyön aikana, tuli itselle jopa tietynlainen häpeän tunne yrittäessään imitoida heidän kokemustaan. Pohjimmainen tavoitteemme kuitenkin oli näyttää asunnottomuuden monet kasvot omalla kokeilulla, jossa onnistuimme hyvin. Painaessani pään tyynyyn asunnottomana vietetyn yön jälkeen en voinut olla ajattelematta kadulla kahdeksaa vuotta viettänyttä Kallea, joka ei kehdannut ottaa tilastaan huolimatta yhteyttä ystäviinsä. Kun ei halunnut olla vaivaks.

Jos tekisin jotain toisin, leikkaisin vielä tiiviimmän paketin dokumentista. Jotkut kohtaukset olivat puuduttavan pitkiä, vaikka olivatkin painoarvoltaan tärkeitä. Nähdessäni dokumentin ensi-illassa hämmästyin omaa itsekriittisyyttä dokumenttia kohtaan. Saatu palaute tuli siis kuuleviin korviin.

Palautteessa ei ollut mitään kovin yllättävää. Eniten mieleeni jäänyt palaute oli kommentti ratkaisukeskeisyyden puuttumisesta. Olisimme voineet ottaa kantaa yhteiskunnallisella tasolla tehtyihin ja tekemättömiin ratkaisuihin entistä laajemmin. Tämä olisi kuulunut myös tehtäviimme journalisteina ja tavoitteeseemme tehdä mahdollisimman laajanäkökulmaista dokumenttia.

Kokonaisuudessaan olen kiitollinen kokemuksesta ja ylpeä opinnäytetyöstä. Onnistuimme tavoitteessa tehdä dokumentti, jossa katsoja kokee aiheen itselleen läheiseksi. Dokumentti on syvä, monipuolinen ja informatiivinen journalistinen tuotos asunnottomuudesta pääkaupunkiseudulla.

Yhteiskunnallisella tasolla toivon, en vain Suomessa vaan myös kansainvälisen median tasolla paneuduttavan enemmän ratkaisukeskeiseen sisältöön vastakkainasettelun sijaan. Tämä ajatus minulle heräsi dokumenttia editoidessa. Koska ääripäät ja vahvat näkemykset herättävät enemmän yleisön kiinnostusta, on luonnollista, että journalismi on mennyt vahvemmin tähän suuntaan. Tähän myös itse pyrimme asettamalla vastakkain Vapaavuoren ja opposition Modigin. Kuitenkin psykologisella tasolla asiaa pohtiessa voi myös todeta, että ihmismielen pyrkiessä etsimään ratkaisuja ongelmilleen olisi konstruktiiivisella journalismilla yhtä lailla kysyntää. Tämän vuoksi dokumenttielokuva on toimiva paketti.

7.2 Ilse

Emme olleet kumpikaan aiemmin toteuttaneet näin suurta videoprojektia, joten jokainen työn vaiheista oli osaltaan myös oppimiskokemus. Kuvatessa asiat rullasivat kuitenkin eteenpäin omalla painollaan, ja isoon projektiin pätevät totta kai osin samat tekniset ja journalistiset ohjeet kuin lyhyenkin uutisklipin tuottamiseen. Materiaalia kertyi kuin huomaamatta, eivätkä itse kuvauspäivät 24 tunnin sessiota lukuunottamatta tuntuneet rankoilta, sillä kuvasimme useaan kertaan pienissä pätkissä. Mukana oli hyvä tekemisen ja aikaansaamisen fiilis, ja kohtaamamme ihmiset saivat meidät kerta toisensa jälkeen yllättymään positiivisesti.

Itseäni kiehtoo erityisesti se, miten avoimesti meidät otettiin vastaan ja kuinka lähelle ihmiset päästävät haastattelijan kun välissä oli kamera. Asunnottomuus, vaikkakin yhteiskunnallinen epäkohta, on erittäin henkilökohtainen tilanne, josta voi olla vaikea puhua tuntemattomalle. Asunnoton kohtaa päivittäin valtavan määrän ennakkoluuloja, syylistämistä ja häpeää suomalaisessa kulttuurissa, joten se, että moni oli heti valmis puhumaan omasta haavoittuvasta tilastaan käsin kosketti ja antoi virtaa pitkin koko projektin.

Kuten raportissa jo selostimme, on dokumentti vain yksi tulkinta totuudesta. Oma tulkintamme rakentui useasta eri osasesta, joista opinnäytetyömme kannalta kiinnostavin oli 24 tunnin asunnottomuuskokeilu ja oman kokemuksemme herättämien tunteiden kuvaaminen. Työskentelytapa oli meille molemmille uusi, ja metodijournalismin antama eläytyminen kokijan tilaan todella auttoi aiheen laajamittaisemmassa ymmärryksessä. Oli erittäin mielekästä päästä työskentelemään tavanomaisesta journalistisesta uutisklipin tuottamisesta eroavalla, syväluotaavammalla taktiikalla.

Vaikka metodijournalistinen lähetsymistapa oli olennainen osa työtä ja antoi paljon, en usko jatkossa haluavani tehdä lisää vastaavanlaista journalismia. Työtapa kasvatti paljon ymmärrystämme ja antoi lisäideoita haastatteluita ja editointia ajatellen, mutta sen toteuttaminen oli raskasta. Antoisinta oli läheinen kontakti kokijahaastateltaviin, mutta sen voi saavuttaa myös tavanomaisin haastattelukeinoin. Itse työskentelen lisäksi mieluummin kameran takana sen sijaan, että jakaisin henkilökohtaisia tuntemuksiani katsojille dokumentin keskiössä.

Jos kuitenkin toteuttaisin uudestaan metodijournalismia, olisi mielestäni syytä eläytyä kokijan rooliin vielä syvemmin. Entistä aidomman eläytymisen ja kokemuksen olisi mahdollistanut parempi naamioituminen asunnottomaksi ja huomaamattomamman kuvauskaluston kantaminen. Näin jälkiviisaana tätä olisi voinut yrittää ja se olisi varmasti tuonut lisäarvoa työhön. Tässä vaiheessa kuitenkin mukaan tulevat moraalikysymykset ja eettiset periaatteet.

Nyt kun emme olleet naamioituneet, on syytä tunnustaa asemamme nuorina, suhteellisen siistin näköisinä liikkeellä olevina naisina kamerakaluston kanssa. Kohtelu, jota saimme julkisilla paikoilla oli siis todennäköisesti ulkoisen olemuksemme vuoksi hyväksyvämpää kuin mitä pitkäaikaiskodittomat saavat osakseen. Myös asunnottomien palveluja käyttäessämme olimme erilaisessa asemassa asunnottomiin nähden; työntekijät ja asunnottomat olivat kuvaamisen vuoksi tietoisia projektistamme. Lisäksi olisimme voineet etsiä aggressiivisemmin asunnottomia oman eläytymisemme aikana. Sää ei ollut puolellamme, sillä sade oli ajanut asunnottomat pois yleisiltä paikoilta, joten kohtasimme vain pari ihmistä. He eivät kuitenkaan suostuneet haastatteluihin. Olisin myös tehnyt asunnottomuuskokeilun projektin aikaisemmassa vaiheessa, sillä silloin olisi ollut suurempi tarmo ja veto etsiä haastateltavia millä keinolla hyvänsä. Nyt kun tämä oli kuvauspäivistä viimeinen, tuntui, että hyvää materiaalia oli kertynyt jo paljon.

Kyselyiden läpikäymisen jälkeen ja jopa katselutilanteessa dokumentti näyttäytyi uusin silmin. Yleisön ollessa paikalla huomasi entistä tarkemmin, mistä kohtauksista olisi voinut leikata enemmän ja mitä näkökulmaa korostaa lisää. Sain myös uusia ideoita dokumenttiin. Olisimme voineet tehdä gallupia ja kysellä asunnollisilta henkilöiltä, mitä tunteita asunnottoman näkeminen julkisessa tilassa herättää ja millaista kontaktia heihin otetaan. Kokijahaastatteluissa taas olisi voinut viedä painopistettä siihen, miltä asunnottomuuden kokemus tuntuu ja tuoda näitä tuntemuksia yleisön tietoisuuteen muutenkin kuin oman vaillinaisen kokemuksemme kautta.

Kyselyn teettäminen oli erittäin tärkeää reflektiivisen prosessin kannalta. Olimme onnistuneet asettelemaan kymykset hyvin, joten vastaukset olivat antoisia. Moni asioista, joista yleisö olisi kaivanut lisänäkökulmaa oli käynyt omassakin mielessämme, mutta ajanpuutteen vuoksi ja estääksemme dokumentin venymisen pidemmäksi olimme jättäneet ne pois työstä. Esimerkiksi kaverin nurkissa majailevan asunnottoman tarina olisi voinut tuoda työhön lisäarvoa ja kertoa enemmän erityyppisistä asunnottomista. Myös kaavioita ja selittäviä dioja olisimme voineet käyttää enemmän.

Opinnäytetyö omalla kohdallamme on ollut pitkä ja rauhallisella tahdilla etenevä prosessi. Olemme molemmat tehneet erilaisia projekteja, töitä, työharjoitteluja ja pitempiäkin reissuja tänä aikana, ja kaikki tämä on osiltaan viivästyttänyt työn valmistumista. Vaikka lähes vuosi sitten alkanut projekti tuntuu kestäneen ikuisuuden, toisaalta koen, että työ on valmistunut varkain meidän molempien keskittyessä kaikkeen muuhunkin. Kun työtä on tehty pikku hiljaa, se ei ole kuormittanut alleen tavalla, jolla oletin opinnäytetyön tekevän. Jos nyt aloittaisin opinnäytetyötä, tekisin sen aikataulutuksen helpottamiseksi yksin parityön sijaan.

Suurin yksittäinen asia, jonka haluaisin tehdä toisin, on ratkaisukeskeisemmän lähestymistavan sisällyttäminen dokumenttiin. Tätä toivottiin myös palautekyselyissä ja se on yksi journalismin tehtävistä, joka kuitenkin jää valitettavan usein toteutumatta raportoitaessa yhteiskunnallisista asioista. Keskitymme nyt konkreettisiin keinoihin vähentää toiseutta raportin johtopäätöksissä.

7.3 Johtopäätökset

Opinnäytetyömme käsittelee metodijournalistista työskentelyä, dokumenttielokuvan tekoa ja kerronnallisia keinoja toimivan, toiseutta ehkäisevän työn luomisessa. Nämä kolme tasoa työssä edustavat meille molemmille uuden journalistisen työskentelytavan sisäistämistä, keinoja ilmaista ja argumentoida omaa agendaamme monipuolisen realistisesti sekä suuremman mittakaavan tavoitetta ehkäistä toiseutta mediarepresentaatioissa journalismin keinoin.

Metodijournalistinen työskentely oli meille kummallekin ensimmäinen kokemus itsensä laajamittaisesta sisällyttämisestä omaan journalistiseen työhön. Meissä molemmissa istui suhteellisen vahva mielikuva siitä, että objektiivisuuden tulisi olla yksi journalismin pyrkimyksistä todenmukaista, oikeutettua ja faktapohjaista työtä tehtäessä.

Lähtiessämme murtamaan tätä mielestämme ymmärsimme, ettei objektiivisuus ole journalismin tärkein tavoite. Subjektiiiviselle kokijalle ei pohjimmiltaan ole mahdollistakaan tuottaa täysin objektiivista sisältöä, sillä pienimmätkin valinnat kysymyksen asettelusta haastateltavien valintaan vaikuttavat yleisölle välittyvään viestiin luoden samalla diskursseillaan todellisuutta jota elämme. Mikäli erittäin subjektiivinen käsittelytapa mahdollistaa inhimillisemmän ja ihmisiä paremmin yhdistävän sisällön tuottamisen, tulisi sitä mielestämme käyttää tasavertaisuutta ja yhtenäisyyttä synnyttävien tulosten saavuttamiseksi.

Avasimme omia subjektiivisia kokemuksiamme edellisessä luvussa. Seisomme molemmat sen takana, että metodijournalismin suurin valtti on aiheen laajemman ymmärryksen synnyttäminen tekijässä. Oma kokemusta peilaten voimme mainita sivutuotteena haastateltavien positiivisen vastaanoton, sillä asetelma oli tasaväkinen. Siitä, johtuuko tämä asunnottomana olemisesta vai tavastamme kohdata haastateltavat yksilöinä keskustelunomaisesti on toki vaikea määritellä.

Suurimpana lisäarvona metodijournalismin käytössä oli myös palautekyselyiden vastausten perusteella hyvin toiminut samaistumispinta, jota eläytymisen näkökulmalla tarjosimme katsojalle. Kadulla vietettyä yötä pidettiin lisäksi kiinnostavana sisällöllisenä lisäelementtinä.

Metodijournalistinen lähestymistapa teki läsnäolostamme ja osallistumisestamme huomattavasti tavanomaisia työskentelymalleja aktiivisempaa. Vaikka emme yrittäneet ohjailta tapahtumien kulkua, pystyimme omilla teoillamme ja päätöksillämme esimerkiksi öisen kuvauskeikan aikana vaikuttamaan paljon kuvatus materiaalin sisältöön. Yleisesti ottaen dokumentin kerronnasta tuli lisäksi monipuolisempaa, sillä puolituntista jaksottavat keskenään erityyppiset näkökulmat.

Projektimme ja yleisötutkimuksen myötä saatu palaute ja oma pohdinta tehdystä työstä ovat vahvistaneet edelleen mielipidettämme siitä, että toiseuden ehkäisyn tulisi olla yksi journalismin tärkeimmistä tehtävistä. Journalistilla on käsissään valta olla mukana tekemässä yhteiskunnallisesti merkittävää, aktiivisen osallistavaa, konstruktivistista sisältöä, jolla muuttaa vallitsevia rakenteita ja instituutioita. Yhteiskunnallisen keskustelun herättäjänä median ei tulisi valita puolia, vaan tarjota alusta keskustelulle eri osapuolten välillä.

Mielenkiintoinen ja tuore esimerkki tästä on sovittelujournalismi, jonka keskeinen idea on käsitellä aiheita tuomalla eri näkemyksiä edustavat osapuolet yhden pöydän ääreen ja antaa heille mahdollisuus avoimeen keskusteluun. Näin pyritään konstruktiviseen sisältöön ja yhteyteen eri osapuolten välillä. Sovittelujournalismi pyrkii ymmärtämään kaikkia osapuolia heidän yhteisen keskustelunsa pohjalta, ei keräämällä taustatiedot usealta eri lähteeltä ja sitten rakentamalla niistä haluamansa näköisen kokonaisuuden. (Hautakangas, Ahva & Haara 2017.)

Tämänkaltaisiin ratkaisuihin toivoisimme myös mediatalojen perehdyttävän työntekijöitään entistä paremmin. Olisi jokaisen edun mukaista, mikäli toisistaan erillään elävien ihmisryhmien välillä vallitseva asenneilmapiiri olisi toiseuttamisen sijaan solidaarinen. Tämä johtaisi oletettavasti myös entistä rakentavampaan ja ratkaisukeskeisempään vuoropuheluun, joka mahdollistaisi aktiivisemmin asioiden eteenpäin kehittämisen ja positiivisen muutoksen asenneilmapiiriin lisäksi yhteiskunnan rakenteissa.

Moni tutkimistamme lähteistä korosti sitä, kuinka pienin retorisin keinoin toiseutta puretaan ja synnytetään. Tästä syystä ehkäisymahdollisuuksia olisi mielestämme tärkeä pohtia myös mediataloissa, joissa yksittäisillä toimittajilla on mahdollista päivittäisessä työssään vaikuttaa näkyvillä oleviin kerronnan keinoihin ja median luomiin representaatioihin. Esimerkiksi Aamulehden toukokuussa virallisesti käyttöön ottama sukupuolineutraali linjaus osoittaa, että retoriikkaan voi vetää yleislinjoja. Vaikka yksittäisten termien muuttaminen saattaa vaikuttaa pieneltä teolta, ohjaavat päivittäin kuultavat toistot lopulta sitä, millaisena ympäröivä maailma ihmisille näyttäytyy. (Aamulehti 2018)

Myös moninäkökulmaisen kerronnan avulla yleisö pystyy näkemään esitetyn aiheen suppeaa representaatiota laaja-alaisemmin. Kattava ymmärrys mahdollistaa tietoihin ja totuuteen perustuvan

oman mielipiteen muodostamiseen. Mielestämme on olennaista luoda puitteet keskustelulle, jossa yleisö kykenee kohtaamaan ymmärryksellä eri osapuolten kannat ja syyt heidän tilanteisiinsa. Esittämällä käsiteltävän aiheen samaistuttavasti, pystyy yleisö näkemään itsensä herkemmin haastateltavan asemassa. Tällöin haastateltavan tuodessa esille tunteitaan ja henkilökohtaisia kokemuksiaan, yleisön on helpompi ottaa hänen kantansa vastaan.

Haastateltavan ja yleisön välinen suhde on tässä suhteessa mielenkiintoinen, sillä kumpikaan osapuoli ei tule oletusarvoisesti kommunikoidaan vastavuoroisesti toisen kanssa. Haastateltava kertoo viestin, jonka yleisö ottaa vastaan ja luo sen perusteella mielikuvan käsiteltävästä aiheesta. Tämä on suurin syy sille, miksi olisi tärkeää luoda sopivat puitteet ymmärrykselle.

Lähteet

Aaltonen, Jouko (2006). *Todellisuuden vangit vapauden valtakunnassa: dokumenttielokuva ja sen tekoprosessi*. Like Kustannus oy. Helsinki.

Aamulehti 16.9.2018. *Aamulehti ottaa käyttöön sukupuolineutraalit tittelit - Puhemies on jatkossa puheenjohtaja*. Luettavissa:

<https://www.aamulehti.fi/paakirjoitukset/olemme-paattaneet-olla-kaikki-ihmisia-200395971/>. Luettu 10.5.2018

Ahva Laura, Haara Paula, Hautakangas Mikko (2017). *Sovittelujournalismin käsikirja*. Tampere: Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus COMET.

Luettavissa: www.sovittelujournalismi.fi. Luettu 10.8.2018.

Alizad, Arman (5.4.2016). *Arman Pohjantähden alla: Asunnottomuus*. Nelonen media.

Katsottavissa: www.ruutu.fi/video/2560690. Katsottu 2.11.2017.

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (2018). *Asunnottomat 2017*. Selvitys 2/2018.

Luettavissa:

[http://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2017\(46192\)](http://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2017(46192)).

Luettu 8.5.2018

Bauman, Zygmunt (1997). *Sosiologinen ajattelu*. Vastapaino. Tampere.

Hall, Stuart (1999). *Identiteetti*. Vastapaino. Tampere.

Hirst, Martin 19.1.2004. *What is Gonzo? The Etymology of an Urban Legend*. Queenslandin yliopisto.

Luettavissa:

https://espace.library.uq.edu.au/data/UQ_10764/mhirst_gonzo.pdf?Expires=1536835668&Signature=MRpGRN4Gj3cR9o78h2GrxEwSYM8fUVDJPoKxn1g48QShXAeon0ieoRKdKPFYmmgho4eJ2vX9JMk9rfz8ggAIPD-EgbRxycVmj3FJF3AGjAg2HsxC2OSBxfVYV-399RDWyy39HfVrkt~kGzMJfh5yeTgXR6uCxUI0THY3nMoo2Paj7egXnvZfsxDoYstnKF0M1xKycN~kNWxnO31LdEhIGjeo4xFw3JDLmLhITJhob~kuYp7~kbp8dZREPR4ze~DaYVvHJQaPGoTMVrPzw3XoK~JabkRHfG1kdfHfw1TkckbMWut5jyhUDCdgxOGWLZcbqMIJ~oB58yQrYBIU5SYAg__&Key-Pair-Id=APKAJKNB4MJBjNC6NLQ

Luettu 8.5.2018.

Ihmisoikeusliitto. *YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (1948)*.

Luettavissa: www.ihmisoikeusliitto.fi/ihmisoikeudet/ihmisoikeuksien-julistus

Luettu 14.5.2018.

Keinänen, Milja ja Viitala, Silja 12.5.2017. *Journalismia harhailemalla: Touko Hujanen kuvaa huopatonnttuja, alastomia puutarhureita ja telinevoimistelevia pappoja*. Aviisi-lehti. Luettavissa: <https://www.aviisi.fi/2017/05/journalismia-harhailemalla-touko-hujanen-kuvaa-huopatonnttuja-alastomia-puutarhureita-telinevoimistelevia-pappoja/>

Luettu 2.11.2017.

Kivikuru, Ullamaija (2002). *Toiseus mediassa*. Teoksessa Nordenstreng, Kaarle & Heinonen, Ari (toim.) *Mediaetiikan kipupisteet*. Tampere: Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, Julkaisuja C 35, 55–60. Luettavissa: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/65415/951-44-5392-1.pdf>

Luettu 14.5.2018.

Kotilainen, Noora (2017). *Bauman: Me ja vieraat ovellamme*. Luettavissa:

<https://politiikasta.fi/bauman-me-ja-vieraat-ovellamme/>

Luettu: 19.6.2018.

Kuutti, Heikki (1995). *Tutkiva journalismi*. Gummerus Kirjapaino Oy: Saarijärvi.

Luotonen, Maija (2014). *Maahanmuuttajien toiseus suomalaisissa naistenlehdissä*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto. Luettavissa:

www.tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95669/GRADU-1402665437.pdf?sequence=1

Luettu 14.5.2018.

Media Center Lab. Arowosaye, JT (2017). *How journalism can take a page out of acting's handbook*.

Luettavissa:

www.medium.com/media-center-lab/how-journalism-can-take-a-page-out-of-actings-handbook-e26ca4dff1cc

Luettu 14.5.2018.

Nichols, Bill (2001). *Introduction to Documentary*. Indiana University Press, Bloomington.

Nurmi, Päivi (2011). *"Asunnottomuus ja kiistely kaupunkitilasta. Kerrottu kokemus ja mediatekstit"*.

Opinnäytetyö, Laurea ammattikorkeakoulu. Luettavissa:

www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/32655/Nurmi_Paivi.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Luettu 8.4.2018.

Ruonakoski, Eetu, MTV (2016). *Mtv-reportaasi: Kahdeksan kodittoman miehen tarinat: ”Kun mokaa, ei kukaan auta täältä pois”*. Luettavissa:

<https://www.mtv.fi/uutiset/ekstra/artikkelia/mtv-reportaasi-kahdeksan-kodittoman-miehen-tarinat-kun-mokaa-ei-kukaan-auta-taalta-pois/5843668#gs.YMOGzUU>.

Luettu: 2.11.2017.

Tiivola, Sanna, 14.11.2018. Toiminnanjohtaja. Vailla vakinaista asuntoa ry. Haastattelu. Helsinki.

Time, 12.5.2009. *Top 10 literacy stunts*. Luettavissa:

http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,1890856_1890855_1890771,00.html

Luettu: 10.5.2018.

Väkiparta, Kaisa, 22.9.2017. Amnesty International Suomi. Luettavissa:

<https://www.amnesty.fi/sanoilla-on-valia/>.

Luettu 11.5.2018.

Väliverronen, Esa (2009). *Journalismi murroksessa*. Gaudeamus. Helsinki.

Yhdistyneet kansakunnat, 2018. World Happiness Report 2018.

Luettavissa: https://s3.amazonaws.com/happiness-report/2018/WHR_web.pdf. Luettu 14.8.2018.

Liitteet

Liite 1. Kyselylomake

Ympyröi numero, joka kuvastaa parhaiten omaa suhtautumistasi kysymykseen. (1=täysin eri mieltä 5=täysin samaa mieltä)

1. Dokumentti herätti minussa tunteita.

1 2 3 4 5

2. Dokumentti käsitteli aihetta kattavasti.

1 2 3 4 5

3. Dokumentti piti mielenkiintoni yllä.

1 2 3 4 5

4. Opin dokumentin myötä jotain uutta asunnottomuudesta.

1 2 3 4 5

5. Dokumentin lähestymistapa oli mielestäni perinteinen.

1 2 3 4 5

6. Asunnottomat esitettiin dokumentissa heihin usein liitettävien stereotyyppien mukaisesti.

1 2 3 4 5

7. Dokumentin tekijöiden läsnäolo työssä toi aiheen lähemmäs minua.

1 2 3 4 5

8. Käytetty kerrontatyyli sopi aiheen käsittelyyn.

1 2 3 4 5

9. Dokumentin tekijöiden esiintyminen yksinä hahmoista oli mielestäni perusteltua.

1 2 3 4 5

Avoimet kysymykset:

1. Mitä tunteita elokuva sinussa herätti?
2. Kenet/keitä dokumentin hahmoista koit helpoiten samaistuttavaksi?
3. Mitä ajatuksia tekijöiden läsnäolo dokumentissa sinussa herätti?
4. Mikä dokumentin kohtauksista jäi parhaiten mieleen? Miksi?
5. Millaista näkökulmaa olisit toivonut näkeväsi dokumentissa?
6. Mitä mieltä olit dokumentin kestosta?
7. Miten dokumentti mielestäsi vastasi mediassa esitettäviin stereotyyppisiin asunnottomista?
8. Miten dokumentti vaikutti käsitykseesi asunnottomuudesta?

Jäikö vielä jotain sanomatta? Sana on vapaa!

Liite 2. Kyselylomakkeen tulokset

	1	2	3	4	5 keskiarvo
1. Herätti tunteita.		1 (12.5%)	4 (50%)	3 (37.5%)	4.25
2. Käsittelee aihetta kattavasti.		4 (50%)	4 (50%)		3.5
3. Piti mielenkiinnon yllä.		1 (12.5%)	5 (62.5%)	2 (25%)	4.125
4. Opin uutta asunnottomuudesta.	2 (25%)		4 (50%)	2 (25%)	3.75
5. Lähestymistapa oli perinteinen.	2 (25%)	1 (12.5%)	4 (50%)	1 (12.5%)	3.5
6. Asun. esitettiin stereotyyppisesti.	1 (12.5%)	3 (37.5%)	2 (25%)	2 (25%)	2.625
7. Tekijät videolla toivat aiheen lähemmäs minua.	2 (25%)	2 (25%)	3 (37.5%)	1 (12.5%)	3.375
8. Kerrontatyylillä sopi aiheen käsitteilyyn.			5 (62.5%)	3 (37.5%)	4.375
9. Tekijöiden esiintyminen hahmoina oli perusteltua.		1 (12.5%)	5 (62.5%)	2 (25%)	4.125
Avoimet:					
1. Mitä tunteita elokuva sinussa herätti?	Empatiaa.				
Vastaaja 1	Empatiaa.				
Vastaaja 2	Inhimillinen lähestyminen aiheeseen! Ei ylipuvara, puhuttiin asioista asioina ja lähestyttiin monipuolisesti aihetta.				
Vastaaja 3	Jonkinlaista voimattomuutta, avuttomuutta ja pohdintaa ratkaisun aikaansaamiseksi. Myötätuntoa, liikutusta, ihmetystä, arvostusta.				
Vastaaja 4	Kosketti monella tavalla, päällimmäisenä ehkä empatioiden henkilöitä ja oli kiitollinen omasta hyvästä tilanteesta.				
Vastaaja 5	Harmia toisten kohtaloista ja tyytyväisyyttä omaan tilanteeseen.				
Vastaaja 6	Myötätuntoa, turhautumista, lempeyttä.				
Vastaaja 7	Ihmetystä, ärsytystä, kiitollisuutta.				
Vastaaja 8	Huolta, murhetta, ärtymystä (Vapaavuoren kommentit). Lohdullisuutta siitä, että joku ainakin yrittää auttaa.				
2. Ketkä dokumentin hahmoista koiit helpoiten samastuttaviksi?	-				
Vastaaja 1	-				
Vastaaja 2	Eka haastateltava joka myöhemmin kertoi että ero kumppanista teki asunnottomuudesta hankalampaa kun ei ollut tuki-ihmistä kenen kanssa purkaa tunteita.				
Vastaaja 3	Auttavat työntekijät.				
Vastaaja 4	Tekijöiden lisäksi kaikki työntekijät.				
Vastaaja 5	Haastattelijat.				
Vastaaja 6	Ilse ja Emma tietty.				
3. Mitä ajatuksia tekijöiden esiintyminen dokumentissa herätti?	Ei ehkä välttämätön osa dokumenttia, vaikka hyvä että toimittajat näkyi joissain kohtauksissa.				
Vastaaja 1	Ei ehkä välttämätön osa dokumenttia, vaikka hyvä että toimittajat näkyi joissain kohtauksissa.				
Vastaaja 2	Tekijöiden funktion olisi voinut ilmaista selkeämmin alussa, kertoa mitä tekevät ja miksi - jain lisäksi kaipaamaan enemmän kuvia itse nukkumispaikasta ja kokeen herättämistä tuntemuksista.				
Vastaaja 3	Hmm. No vähän ehkä mietityttää että olisi ehkä saanut kokemuksesta enemmän irti pidemmällä ajalla mutta se ei ehkä ollut päätarkoitus sitenkään. Tietoa vai kokemusta välittään?				
Vastaaja 4	Arman-vibat. Mutta hyvä ratkaisu IMO, toi aiheen helpommin lähestyttäväksi.				
Vastaaja 5	Oli kiva nähdä prosessia ja tekijöiden ajatuksia. Tekijät vaikuttivat etuoikeutetuilla, Ilsen kommentti kodittomien vierailun jälkeen että tuntuu hyvältä ja rauhalliselta ehkä vähän särähti korvaan.				
Vastaaja 6	Toi mukavasti perspektiiviä. Olin ehkä toivonut hiukan syvempää pohdintaa esim. ratkaisujen tms kannalta juuri tekijöiltä, koska he ovat ns. katsojien asemassa ja toimivat katsojan "mielenä".				
Vastaaja 7	Rauhoittavia, hellyyttäviä.				
Vastaaja 8	Kysymyksiä. Missä tekijät kävivät, mitä tekivät. Kysymyksiä siitä kulkevatko asunnottomat samoja reittejä. Ajatuksia siitä, että asunnottomuus voi olla kenen tahansa kohtalo. Kysymyksiä siitä, oliko yöstä selviytyminen tekijöiden				
4. Mikä kohtauksista jäi parhaiten mieleen? Miksi?	Loppupuolen vähän pitempi haastis, jossa asunnoton mies kertoi elämästään (hyvä että yksi vähän pitempi tarina). VVA:n naisen haastis, jossa sanoo että asunnottomuus on tilanne, ei ominaisuus.				
Vastaaja 1	Loppupuolen vähän pitempi haastis, jossa asunnoton mies kertoi elämästään (hyvä että yksi vähän pitempi tarina). VVA:n naisen haastis, jossa sanoo että asunnottomuus on tilanne, ei ominaisuus.				
Vastaaja 2	Mies tilitämässä poliitikoita. Siinä oli mielestäni kaikista puheenvuoroista voimallisimmin sanoma, tunnelatautunein.				
Vastaaja 3	Asunnottomien yö, sade ja haastattelut, äinaot puheenvuorot joissa pohdittiin ratkaisuja.				
Vastaaja 4	Kun Keijo kertoi siitä kengättömästä työstä - kosketti vaan. JA se kun vuoroteltiin Silvian ja Vapaavuoren välillä oli tosi tehokas ja mielenkiintoinen kohta.				
Vastaaja 5	Haastattelut, kodittomien lähinnä. Ääni jota ei yleensä kuule.				
Vastaaja 6	Tää parakas asunnoton kertomassa omaa tarinaansa. Noissa aina mietti miksi turvaverkko on niin huono, että päästää ihmisen putoamaan.				
Vastaaja 7	Autossa selittävä äiji... jostain syystä tykkäsin ajamisen tuomasta efektistä ja hänen kerronta/-vastaustyylistään.				
Vastaaja 8	Poliitikkojen haastattelut ja niiden totaalinen erkaantuminen asunnottomien todellisuudesta.				
5. Millaista näkökulmaa olisi toivonut näkeväsi dokumentissa?	Olisi ollut mielenkiintoista kuulla vähän enemmän asunnottomien tarinoita.				
Vastaaja 1	Olisi ollut mielenkiintoista kuulla vähän enemmän asunnottomien tarinoita.				
Vastaaja 2	Enemmän fokusta, tekijöiden asunnottomuuskoet tuntuu irralliselta kun oli niin hyviä haastateltuja asunnottomista, sen parissa työskentelevistä ja päättäjistä.				
Vastaaja 3	Ratkaisu. Myös eyta ja ennaltaehkäisyä ja ilmiön tarkastelua sosiaalisena ilmiönä yksilötason lisäksi.				
Vastaaja 4	Vielä enemmän asunnottomien omaa näkökulmaa näiltä itseltään. Ehkä jonkun ns. "normaalin ihmisen" ajatuksia asunnottomista.				
Vastaaja 5	Enemmän päättäjien ja esimerkiksi vartiutyöfirmojen jotka poistavat kodittomia tiloista, että mitä ajatuksia herättää.				
Vastaaja 6	Ehkä lisää asunnottomia esim. ei kadulla asuvia, vähän sitä erilaista profiilia. Poliitikkojen ajatuksia olisi myös kuulutt mielellään lisää.				
Vastaaja 7	Mistä rahat tulevat asunnottomien palveluiden ylläpitämiseen.				
Vastaaja 8	Oli kattava näkemys, mutta jos tarkoituksena oli kertoa tekijöiden omasta yöstä "asunnottomina", lisää sitä! Väikeus, nälkä, väsymys... Vai oliko helppo selviytyä kun tiesi, minne mennä?				
6. Mitä mieltä olit dokumentin kestosta?	Olisi voinut olla ehkä vähän lyhyempi, joistain kuvituskuvia voisi karsia.				
Vastaaja 1	Olisi voinut olla ehkä vähän lyhyempi, joistain kuvituskuvia voisi karsia.				
Vastaaja 2	Hieman pitkäpuoleinen - uinuvia ottoja paikasta toiseen siirtymisistä oli hieman liikaa, tiivistämisen varaa oli.				
Vastaaja 3	Tosi ok.				
Vastaaja 4	Bueno.				
Vastaaja 5	Sopiva.				
Vastaaja 6	Olisi voinut olla pidempi. Rauhallinen tahti on hyvä tässä aiheessa, eli ei yhtään lyhyempi.				
Vastaaja 7	Kaikista kohtauksista olisi voinut ptkäistä siehää täältä n. 1-6 sekuntia.				
Vastaaja 8	Ok. Ehkä vähän liian pitkä (lopussa katsoin kelloa...)				
7. Miten dokumentti mielestäsi vastasi mediassa esitettäviin stereotyyppisiin asunnottomista?	Ei vahvistanut eikä purkanut niitä.				
Vastaaja 1	Ei vahvistanut eikä purkanut niitä.				
Vastaaja 2	-				
Vastaaja 3	Tiedostettu, huomioitu ja pyritti monipuolisemman kuvan luomiseen.				
Vastaaja 4	Avasi aihetta enemmän sellaisella arkisella tasolla.				
Vastaaja 5	Toi esiin näkökulman, että kodittomuus on tila, mutta VVA:n Keijon ja kuljettajan kommentit vaikuttivat osittain stereotyyppisiltä.				
Vastaaja 6	Tuntuu tulta. Näistä kuullis mielellään enemmänkin hyvin erilaisten asunnottomien näkökulmia ja voisi esitellä esim sitä kuntoutumisprosessia.				
Vastaaja 7	Nämä tyypit oli tavoitettu hyvissä tilanteissa, näyttäytyivät edukseen, toisin kuin mediassa.				
Vastaaja 8	Hyvin. Oliko tarkoitus antaa toinen kuva stereotyyppistä? Tuli esille inhimillisyys ja ihmisyyt, mutta tarinat ja asiantuntijat vastasivat stereotyyppiä auttajista, poliitikoista ja itse asunnottomista.				
8. Miten dokumentti vaikutti käsitykseesi asunnottomuudesta?	Asunnottomuus on tila, ei ominaisuus.				
Vastaaja 1	Asunnottomuus on tila, ei ominaisuus.				
Vastaaja 2	Sanoma siitä, että asunnottomuus on tila eikä ominaisuus jäi parhaiten mieleen ja se, että päättäjät yrittävät tehdä asialle jotain.				
Vastaaja 3	Ei muuttanut käsitystä.				
Vastaaja 4	Avasi enemmän sellaisella arkisella tasolla.				
Vastaaja 5	Aika samana pysyi.				
Vastaaja 6	Ajatukset pysyivät samoina/vahvistuivat. Ongelmien kasautuminen ja vaikenemiskulttuuri turhauttavat entistä enemmän.				
Vastaaja 7	Ihmettelen, mikseivät parisuhteesta pudonneet miehet häluu/osaat järjestää kotia.				
Vastaaja 8	Asunnottomuudesta on viimeaikoina ollut mediassa juttua (es.yö ja arman), joten olisin ehkä kaivannut enemmän sitä omaa kokemusta. Mutta ongelman tiedosta nyt paremmin.				
Sana on vapaa!					
Vastaaja 1	Hyviä kuvia ja taustamusikillai Mielenkiintoinen aihe.				
Vastaaja 2	Lynhenteet olisi voinut olla selkeämmin, VVA/ARA jos ei tunne etuudettaan jää kummastuttamaan katsojaa.				
Vastaaja 3	Kameratyöskentely oli kyl ajoittain häiritsevän epävakaa.				
Vastaaja 4	Haastateltavia asunnottomista varmasti vaike saada, mutta jain vähän kaipaamaan suurempaa hajontaa niiden välille. Mut siis tosi bomb good, ootte best! Sain paljon uutta infoa aiheesta)				
Vastaaja 5	Olin ehkä kaivannut ja odotin, että yöllä ulkona kuvattaessa tulisi enemmän kohtaamisia ihmisten kanssa. Mutta hyvä oli!				
Vastaaja 6	Tosi hienoa työtä! Äänentoiston kannalta (ja ehkä muutenkin) olisi ollut hyvä tekstitykset. Myös kellonajat tms jaottelu voisi selkeyttää.				
Vastaaja 7	Onko asunnottomuuteen todella ratkaisu uusien asuntojen luominen/lisääminen? Entä veljeskunta-tyyppiset yhteisöasumisratkaisut?				
Vastaaja 8	Hieno toteutus, pidin tekijöiden omasta osallistumisesta. Sen olisi voinut tuoda paremmin esille.				